

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА

**ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИНФОРМАЦИОНО-ДОКУМЕНТАЦИОНЕ
И БИБЛИОТЕЧКЕ ПОСЛОВЕ**

**ИНФОРМАТИВНИ
БИЛТЕН**

**БРОЈ 7
2016.**

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове Управе за заједничке послове републичких органа већ више од тридесет година једном месечно објављује Информативни билтен, којим обавештава кориснике о обновљеном информационо-документационом и библиотечком фонду.

Обавештавамо кориснике да БАЗИ ПРАВНИХ ПРОПИСА Одељења за информационо-документационе и библиотечке послове Управе, која је дневно ажурна и притом бесплатна, могу приступити путем следеће интернет адресе:

<http://bpp.uzzpro.gov.rs>

БИЛТЕНИ у електронском облику могу се преузети на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-bilteni.html>

Целокупан библиотечки фонд може се погледати на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-knjige.html>

Дигитална библиотека налази се на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За коришћење целокупног фонда, као и за информације о правним прописима објављеним у службеним гласилима, корисници се могу обратити Одељењу:

1. Немањина бр. 22-26,
телефон: 3616-296, 363-1620, 363-1104, 3613-734/лок. 1620 и 1104

или електронски: **biblioteka@uzzpro.gov.rs**

Уредник: Смиља Богдановић, начелник Одељења
(**smilja.bogdanovic@uzzpro.gov.rs**)

Сарадници: Јелена Васиљевић, оператер за системе базе података
Дејан Станојловић, оператер за системе базе података
Радмила Тубин-Михајловић, оператер припреме података
Гордана Михајловић, оператер припреме података
Гордан Горуновић, оператер за системе базе података
Смиљана Павков, документалиста

Компјутерска обрада: Радинка Мићовић, програмер софтверских решења и Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

ШТАМПА:

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ
РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА
Београд, Немањина 22-26

САДРЖАЈ

- 1.** Преглед одабраних правних прописа објављених у службеним гласилима Републике Србије, Аутономне Покрајине Војводине и Града Београда
- 2.** Списак претплата на дневне листове, службена гласила и часописе
- 3.** Преглед садржаја нових бројева часописа
- 4.** Преглед старих публикација
- 5.** Преглед нових књига
- 6.** Листа најчитанијих књига

1

**ПРЕГЛЕД ОДАБРАНИХ ПРАВНИХ ПРОПИСА
ОБЈАВЉЕНИХ У СЛУЖБЕНИМ ГЛАСИЛИМА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ
ВОЈВОДИНЕ И ГРАДА БЕОГРАДА**

УСТАВНОПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ

Службени гласник Републике Србије

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије – шефа Мисије Републике Србије при Европској унији у Бриселу, Душка Лопандића, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Италији, Ане Хрустановић, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Савезној Републици Нигерији, Јована Марића, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Источној Републици Уругвај, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Буенос Аиресу, Гордане Видовић, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Источној Републици Уругвај, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Буенос Аиресу, Јеле Баћовић, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Чиле, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Буенос Аиресу, Гордане Видовић, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Чиле, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Буенос Аиресу, Јеле Баћовић, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Перу, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Буенос Аиресу, Гордане Видовић, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Перу, на нерезиденцијалној основи, са

седиштем у Буенос Аиресу, Јеле Баћовић, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Зеленортској Републици, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Лисабону, Мирка Стефановића, Службени гласник Републике Србије бр. 63/2016

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Зеленортској Републици, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Лисабону, Оливера Антића, Службени гласник Републике Србије бр. 63/2016

Указ о опозиву са дужности изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Краљевини Лесото, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Преторији, Горана Вујичића, Службени гласник Републике Србије бр. 63/2016

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Краљевини Лесото, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Преторији, Божина Николића, Службени гласник Републике Србије бр. 63/2016

Пословник о изменама и допунама Пословника о уређењу и раду Врховног касационог суда, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Јавнобележнички пословник, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Уредба о безбедности и заштити деце при коришћењу информационо-комуникационих технологија, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Одлука Уставног суда којом се утврђује да одредбе члана 54. став 5, у делу који гласи: „или за које је, у складу са законом којим се уређују надлежности националних савета националних мањина утврђено да су од посебног значаја за националну мањину” и став 8, у делу који гласи: „или за коју је, у складу са законом којим се уређују надлежности националних савета националних мањина, утврђено да је од посебног значаја за националну мањину” и члана 60. став 3. Закона о основама система образовања и васпитања (Службени гласник РС, број 72/09), нису у сагласности са Уставом, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Наредба о легализацији оружја, Службени гласник Републике Србије бр. 60/2016

Решење о разрешењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, Небојше Илића, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Решење о постављењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, мр Александре Савовић, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Решење о именовану српског дела српско-мађарске Мешовите комисије за граничну контролу, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Решење о постављењу вршиоца дужности заменика државног правобраниоца – заступника Републике Србије пред Европским судом за људска права, Наташе Плавшић, Службени гласник Републике Србије бр. 63/2016

Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори

Билатерални споразум између Републике Србије и Црне Горе за Програм прекограничне сарадње „Србија – Црна Гора” у оквиру компоненте ИПА II за период 2014–2020. године, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори бр. 7/2016

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Покрајинска уредба о измени Покрајинске уредбе о максималном броју запослених у систему Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 41/2016

Одлука о допунама Одлуке о посланицима у радном односу у Скупштини Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 39/2016

Одлука о допуни Одлуке о посланицима у радном односу у Скупштини Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 39/2016

Одлука о образовању Радне групе за припрему образложеног предлога акта о максималном броју запослених на неодређено време у систему Аутономне Покрајине Војводине и припрему предлога акта о максималном броју запослених за сваки организациони облик у систему Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 39/2016

Одлука о проглашењу Дана жалости на територији Аутономне Покрајине Војводине поводом трагичног догађаја у општини Житиште, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 41/2016

Одлука о допунама Одлуке о посланицима у радном односу у Скупштини Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 42/2016

Одлука о измени Одлуке о образовању Покрајинског савета за миграције, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 42/2016

Одлука о допунама Одлуке о посланицима у радном односу у Скупштини Аутономне Покрајине Војводине (од 8. јула 2016. године), Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 43/2016

Одлука о допунама Одлуке о посланицима у радном односу у Скупштини Аутономне Покрајине Војводине (од 18. јула 2016. године), Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 43/2016

ФИНАНСИЈЕ И ПРИВРЕДА

Службени гласник Републике Србије

Уредба о утврђивању Програма подстицања равномерног регионалног развоја у 2016. години, Службени гласник Републике Србије бр. 60/2016

Уредба о утврђивању Програма стандардизованог сета услуга за акредитоване регионалне развојне агенције у 2016. години, Службени гласник Републике Србије бр. 60/2016

Уредба о плану хитних мера помоћи жртвама и њиховим породицама у случају несреће у саобраћају, Службени гласник Републике Србије бр. 63/2016

Уредба о измени и допуни Уредбе о примени Међународних рачуноводствених стандарда за јавни сектор, Службени гласник Републике Србије бр. 63/2016

Уредба о утврђивању Програма имплементације Регионалног просторног плана за подручје Подунавског и Браничевског управног округа за период од 2016. до 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 64/2016

Исправка Уредбе о условима, начину и поступку располагања грађевинским земљиштем у јавној својини Републике Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Одлука о изменама Одлуке о одређивању пољопривредних и прехранбених производа за које се плаћа посебна дажбина при увозу и утврђивању износа посебне дажбине, Службени гласник Републике Србије бр. 60/2016

Одлука о измени Одлуке о условима за смањење царинских дажбина на одређену робу, Службени гласник Републике Србије бр. 60/2016

Одлука о изменама и допунама Одлуке о накнадама за послове регистрације и друге услуге које пружа Агенција за привредне регистре, Службени гласник Републике Србије бр. 60/2016

Одлука о одређивању централизованих јавних набавки добара и услуга које ће спроводити Управа за заједничке послове републичких органа у 2017. години, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Одлука о изменама и допунама Одлуке о управљању ризицима банке, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Одлука о изменама и допунама Одлуке о извештавању банака, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Одлука о изменама и допунама Одлуке о класификацији билансне активе и ванбилансних ставки банке, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Одлука о изменама Одлуке о каматним стопама које Народна банка Србије примењује у поступку спровођења монетарне политике, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Одлука о образовању Радне групе за реализацију пројекта „Обилазнице око Београда” и других капиталних пројеката из области путне привреде, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Одлука о измени Одлуке о оснивању Републичке агенције за становање, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Одлука о изменама и допунама Методологије за одређивање цене приступа систему за транспорт природног гаса, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Одлука о финансирању набавке уџбеника средствима буџета Републике Србије за школску 2016/2017. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 63/2016

Одлука о измени Одлуке о образовању Радне групе за реализацију пројекта „Обилазнице око Београда” и других капиталних пројеката из области путне привреде, Службени гласник Републике Србије бр. 63/2016

Одлука о изменама и допунама Одлуке о највишим ценама лекова за употребу у хуманој медицини, а чији је режим издавања на рецепт, Службени гласник Републике Србије бр. 63/2016

Правилник о техничким захтевима безбедности од пожара спољних зидова зграда, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Правилник о измени Правилника о посебним условима које морају испуњавати правна лица која добијају овлашћење за обављање послова контролисања инсталација и уређаја за гашење пожара и инсталација посебних система, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Правилник о измени и допуни Правилника о одређивању царинских органа за царинење одређених врста робе или спровођење одређених поступака, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Правилник о условима за обављање послова бродских агената и агената посредника, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Правилник о изменама Правилника о обрасцу дозволе за каботажу, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Правилник о ваздухопловном информисању, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Правилник о условима за обављање делатности одржавања железничке телекомуникационе мреже, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Правилник о условима за вршење послова одржавања сигнално-сигурносних уређаја, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Правилник о условима за вршење послова одржавања горњег и доњег строја железничких пруга, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Правилник о условима за обављање одржавања подсистема енергија, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Правилник о елементима извештаја о безбедности управљача железничке инфраструктуре и железничког превозника и годишњег извештаја Дирекције за железнице, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Правилник о садржини акта о одржавању подсистема туристичко-музејске железнице, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Правилник о изменама Правилника о висини таксе за издавање сертификата о верификацији подсистема или његовог дела, сертификата о усаглашености елемената подсистема и сертификата о погодности за употребу елемената подсистема, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Правилник о изменама Правилника о поступку решавања спорова поводом регистрације назива националних интернет домена, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Правилник о условима и начину обављања послова у име и за рачун Акционарског фонда и начину изјашњења по основу пренетих акција чији је законити ималац Акционарски фонд, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Правилник о начину вођења Именика јавних извршитеља и заменика јавних извршитеља и Именика ортачких друштава јавних извршитеља, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Правилник о општим условима за закључивање уговора о осигурању јавних извршитеља, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Правилник о изменама Правилника о накнади трошкова у судским поступцима, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Правилник о изменама Правилника о начину паковања, декларисања и обележавања мирног вина, неких специјалних вина и других производа у производњи и промету, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Правилник о условима, поступку издавања и начину одређивања имена, ознака, ЕНІ броја, ММSІ броја, позивног знака и регистарских бројева за идентификацију пловила, Службени гласник Републике Србије бр. 64/2016

Наредба о допуни Наредбе о времену отворености аеродрома за одвијање јавног авио-превоза, Службени гласник Републике Србије бр. 64/2016

Решење о додели средстава прикупљених по основу одлагања кривичног гоњења, Службени гласник Републике Србије бр. 60/2016

Решење о утврђивању висине накнаде погребних трошкова за кориснике пензија за јул, август и септембар 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Јавноизвршитељска тарифа, Службени гласник Републике Србије бр. 59/2016

Измене и допуне Плана нумерације, Службени гласник Републике Србије бр. 60/2016

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Покрајинска скупштинска одлука о Завршном рачуну буџета Аутономне Покрајине Војводине за 2015. годину, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 43/2016

Измене и допуне Плана поступног увођења родно одговорног буџетирања за кориснике буџетских средстава Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 43/2016

Службени лист Града Београда

Одлука о промени Одлуке о оснивању Јавног предузећа за грађевинско земљиште и изградњу Београда, Службени лист Града Београда бр. 57/2016

Одлука о изменама и допунама Одлуке о промени организовања Ветеринарске установе „Ветерина Београд” из установе у Јавно комунално предузеће „Ветерина Београд”, Службени лист Града Београда бр. 57/2016

Одлука о измени Одлуке о утврђивању категорија корисника који плаћају субвенционисану цену комуналних услуга, Службени лист Града Београда бр. 61/2016

Одлука о измени и допуни Одлуке о начину, условима и критеријумима за избор корисника средстава у оквиру мера и активности за подршку развоја женског предузетништва које се финансирају из буџета Града Београда, Службени лист Града Београда бр. 61/2016

Одлука о завршном рачуну буџета Града Београда за 2015. годину, Службени лист Града Београда бр. 62/2016

Одлука о ребалансу буџета Града Београда за 2016. годину, Службени лист Града Београда бр. 63/2016

Одлука о измени Одлуке о обиму средстава за вршење послова Града и градских општина и утврђивању прихода који припадају Граду, односно градским општинама у 2016. години, Службени лист Града Београда бр. 63/2016

Одлука о финансирању програма, пројеката и активности корисника средстава буџета Града Београда у 2017. и 2018. години, Службени лист Града Београда бр. 63/2016

Одлука о начину поступања са непокретностима које су у јавној својини Града Београда, односно на којима Град Београд има посебна својинска овлашћења, Службени лист Града Београда бр. 63/2016

Одлука о изменама и допунама Одлуке о постављању баште угоститељског објекта на територији Града Београда, Службени лист Града Београда бр. 63/2016

Решење о одређивању локација центара за сакупљање отпада, Службени лист Града Београда бр. 61/2016

Решење о додели назива Трга Политика на територији градске општине Стари град, Службени лист Града Београда бр. 64/2016

Решење о образовању Градског штаба за ванредне ситуације на територији града Београда, Службени лист Града Београда бр. 64/2016

Друге измене и допуне Програма уређивања и доделе грађевинског земљишта за 2016. годину, Службени лист Града Београда бр. 64/2016

РАДНИ ОДНОСИ, ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Службени гласник Републике Србије

Правилник о измени Правилника о садржају захтева, односно документације за одобрење клиничког испитивања лека и медицинског средства, као и начину спровођења клиничког испитивања лека и медицинског средства, Службени гласник Републике Србије бр. 60/2016

Правилник о допунама Правилника о утврђивању Програма мера здравствене заштите животиња за 2016. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Исправка Правилника о изменама и допунама Правилника о Листи лекова који се прописују и издају на терет средстава обавезног здравственог осигурања, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Исправка Правилника о допунама Правилника о утврђивању цена здравствених услуга на примарном нивоу здравствене заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Списак овлашћених лабораторија које врше службену контролу у области безбедности хране животињског порекла и хране за животиње, производа животињског порекла и здравствене заштите животиња, Службени гласник Републике Србије бр. 61/2016

Листа о допуни Листе лекова који се издају без рецепта и који се могу рекламирати у средствима јавног информисања, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Службени лист Града Београда

Одлука о изменама и допунама Одлуке о правима и услугама социјалне заштите, Службени лист Града Београда бр. 56/2016

Правилник о изменама и допунама Правилника о мерилима и критеријумима за учешће корисника и његових сродника обавезних на издржавање у трошковима помоћи у кући, дневног боравка, привременог смештаја и становања уз подршку, Службени лист Града Београда бр. 61/2016

ОБРАЗОВАЊЕ, НАУКА, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

Службени гласник Републике Србије

Правилник о одобравању и финансирању програма којима се остварује општи интерес у области спорта, Службени гласник Републике Србије бр. 64/2016

Решење о додели новчане награде за спортске резултате, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Решење о престанку права на национално спортско признање, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Решења о додели новчане награде за спортске резултате, Службени гласник Републике Србије бр. 64/2016

Службени лист Града Београда

Одлука о подизању споменика Конфуцију, Службени лист Града Београда бр. 57/2016

Одлука о подизању споменика Жамбилу Жабајеву, Службени лист Града Београда бр. 57/2016

Програм спровођења мера техничке заштите објеката и просторних културно-историјских целина на територији града Београда утврђених за културна добра, Службени лист Града Београда бр. 57/2016

Одлука о допуни Одлуке о мрежи основних школа у Београду, Службени лист Града Београда бр. 61/2016

РАЗНО

Службени гласник Републике Србије

Индекси потрошачких цена за јун 2016. године, Службени гласник Републике Србије бр. 62/2016

Службени лист Града Београда

Показатељ повећања потрошачких цена у мају 2016. године, Службени лист Града Београда бр. 61/2016

2

**СПИСАК ПРЕТПЛАТА НА ДНЕВНЕ ЛИСТОВЕ,
СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА И ЧАСОПИСЕ ЗА ПОТРЕБЕ
БИБЛИОТЕКЕ УПРАВЕ У 2016. ГОДИНИ**

ДНЕВНИ ЛИСТОВИ И ЧАСОПИСИ

1.	АЛО
2.	БЛИЦ
3.	ВЕЧЕРЊЕ НОВОСТИ
4.	ВРЕМЕ
5.	ДАНАС
6.	ИНФОРМЕР
7.	КУРИР
8.	НЕДЕЉНИК
9.	NEWSWEEK
10.	НИН
11.	ПЕЧАТ
12.	ПОЛИТИКА
13.	СРПСКИ ТЕЛЕГРАФ

СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА

1.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
2.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ
3.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ АП ВОЈВОДИНЕ
4.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ ГРАДА БЕОГРАДА

СТРУЧНИ ЧАСОПИСИ

1.	ГЕРОНТОЛОГИЈА: часопис Геронтолошког друштва Србије
2.	КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ: лист за књижевност и друштвена питања
3.	НАЦИОНАЛНА РЕВИЈА СРБИЈА
4.	РС PRESS
5.	ПРАВНА ПРАКСА: часопис за примену прописа

ОСТАЛЕ СЕРИЈСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1.	БИЛТЕН ЈАВНИХ ФИНАНСИЈА
2.	БИЛТЕН ДРЖАВНОГ ПРАВОБРАНИЛАШТВА
3.	БИЛТЕН РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ
4.	БИЛТЕН УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
5.	МЕСЕЧНИ СТАТИСТИЧКИ ПРЕГЛЕД
6.	САОПШТЕЊА РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ

3

ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА НОВИХ БРОЈЕВА ЧАСОПИСА

Letnji IT MIX je vodič kroz svet pametnih uređaja - isprobali smo i predstavili pametne telefone, televizore, digitalne foto-aparate, pa i all-in-one računar, dopunjavajući priču primamljivim ponudama koje su naši operatori pripremili za nastupajuće mesece

Aktuelno

KOMENTAR

Uvodnik 7

Dejan Ristanović

KOMENTAR

Letovanje u Srbiji 8

Jovana Vukic

Novo leto zvanično nam je stiglo, a Srbija je i dalje tu gde jeste, gde je bila 2008, 2009, 2010... pa sve do 2015. godine - na teritoriji zvanj „biće nam bolje sledeće godine“. Ta sledeća godina ne stiže nam, nažalost, uredno kao leto. Nekako više liči na Godoa.

Vesti 10

Bojan Stanojević i Marko Nešović

BIZIT 2016 15

Intervju: Modernizacija fiksne mreže 89

Marko Nešović

Iz prakse

Backup od A do Š... & restore od Š do A 74

Branislav Bubanja

Kvar računara, dejstvo virusa i drugih štetnih programa, pa i elementarne nepogode, požari i krađe ugrožavaju sigurnost vaših podataka. Svi znamo da je jedina zaštita od takvih problema uredan backup, ali da li taj backup zaista pravimo? Jednom napravljen backup je lepa stvar, ali je mnogo lepše ako napravite sistem kojim će se automatski i redovno generisati kopije podataka. Da vidimo kako...

Kindle, eknjige i Srbija 78

Bojan Stojanović

Prvi pogled

HTC 10 23

Dejan Ristanović

Nikon Coolpix B500 24

Nenad Vejković

Samsung UE49KS7002 24

Bojan Stanojević

MTS Box paketi 25

Lenovo Vibe S1 26

Marko Nešović

Lenovo Yoga Home 900 26

Marko Nešović

VIP letnja ponuda 27

Intel Core i3 6100 i Core i5 6600K 29

Miloš Stamenković

AMD A10 7860K: Performanse na tesnom budžetu 30

Miloš Stamenković

MSI GE62: Laptop za igrače 31

Branislav Bubanja

HP Omen 15: Predskazanje 32

Bojan Stanojević

Samsung UE-65KS9002 33

Bojan Stanojević

NEC 4k monitori 34

Miloš Stamenković

Telefon sa najvećom baterijom na svetu 35

Bojan Milojković

Tri Lumia telefona 36

Miloš Stamenković

Netis ruteri 38

Miloš Stamenković

ARCHICAD: 20 kao I 40

Đorđe Grujić

Nove Akrobacije u oblaku 42

Voja Gašić

Uslužni programi 44

Jovan Bulajić

Fitbit Blaze: Uravnotežen fitness časovnik 46

Branislav Bubanja

Kingston slušalice 47

Miloš Stamenković

Test zona

Intel Core i7 6950X: Ludi letnji ples 18

Miloš Stamenković

Zaboravite svoj stari quad core: Intel Core i7 6950X nudi čak 10 jezgara pa će, uz hyper-threading tehnologiju, popuniti procesorima čitav prozor u Device Manager-u. Testirali smo ga na Broadwell-E Gigabyte X99 Ultra Gaming ploči.

BIZIT

Svet čine male (Internet) stvari 48

Voja Gašić

Ericsson: IoT prestiže smartfone za dve godine 50

Ivan Čabrilo

Posao mora da se nastavi 52

Aleksandra Milin, Miloš Stojković i Vasilije Kodžopeljić

Lenovo Converged serveri 54

Marko Herman

IT Dating

Tamo i nazad 56

Mladen Mijatović

Statistike o broju mladih stručnih ljudi koji odlaze iz naše zemlje vrlo su zabrinjavajuće. Ipak, ima i onih koji odu pa se vrate da nastave karijeru u Srbiji. Kao uvod u ovomesečni IT dating, predstavljamo jedno takvo iskustvo... iz prve ruke.

Dominion Voting: Uz IT do neospornih glasova 58

Voja Gašić

Emisia: IT velikani u srcu Šumadije 62

Marko Nešović

Levi9: Razvoj na panonski način 66

Voja Gašić

Saga: Zaposleni kao perjanica portfolija 70

PC.Edu

iOS programiranje - brzo do traženih veština 73

Inteligentne mašine i redefinisane pojma informatike 89

dr Milan Gnjatović

Komunikacije

Decenija RNIDS-a 82

Dejan Ristanović

SpotCam: Nadzor iz oblaka 84

Dejan Ristanović

Webroot: Kraj za buduće pretnje? 85

Luka Milinković

Tehnovizija

U korak s Murovim zakonom 90

Nadežda Veljković

Umetnost donošenja odluka 92

Voja Antić

Rubrike

Odabrani bajtovi 95

Ladislav Struharić

Vedra strana 98

PC Press

Izdavač

PC PRESS, d.o.o.
Osmara Đikića 4, 11108 Beograd 12, p. 47, 48
N 44° 48.994', E 20° 28.800'

Redakcija: 011/2765-533 i 069/2187-742

Marketing: 011/2080-220

Fax: 011/2752-480

Mail: pc@pcpress.rs,

Web: www.pcpress.rs

Tekući račun: 205-9547-62

Direktor

Vesna Čarknajevo

Glavni i odgovorni urednik

Dejan Ristanović

Zamenik glavnog urednika

Voja Gašić

Izvršni urednici

Marko Nešović i Bojan Stanojević

Urednici

Milan Bašić, Jovan Bulajić,
Bojan Stojanović i Ladislav Struharić

Marketing

Aleksandra Cvjetić, Jelena Krstić i Sonja Vukalović

Plasman i fotografije autora

Nenad Veljković

Redaktor

Jevrem Živanović

Dizajn i DTP

Vojislav Simić i Andrija Čeranić

Web administrator

Milan Basrak

Pretplata

Nevenka Gašić

Distribucija

Beokolp, Beograd

Štampa

Rotografika, Subotica

Stalni stručni saradnici

Voja Antić, Nenad Batočanin, Radovan Bibić, Branislav Bujanja, Vladimir Cerić, Branko Đaković, Đorđe Grujić, Marko Herman, Stevan Josimović, Miljan Jovanović, Damir Jović, Zoran Kehler, Vesna Knežević, Kristijan Lazić, Jovan Marić, Nikola Marković, Branislav Mihaljevo, Majkl Mijatović, Mladen Mijatović, Luka Milinković, Vesna Milošević, Dragan Mitrović, Branko Nikitović, Pavle Peković, Bojan Petrović, Jelica Protić, Nebojša Prijić, Jelena Rupnik, Miloš Stamenković, Darko Stanić, Boris Stanojević, Aleksandar Šušnjarić, Berislav Todorović, Nebojša Vasiljević, Nadežda Veljković, Jovana Vukić i Sava Zdravković

PC PRESS

Copyright © PC Press 2016.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarnica.net

CIP - Katalogizacija u publikaciji Narodna biblioteka Srbije, Beograd 004
PC : Personal computers : časopis za profesionalnu primenu računara / glavni i odgovorni urednik Dejan Ristanović. - 1995, br. 1 - Beograd (Osmara Đikića 4) : PC Press, 1995 - (Novi Sad: Color Print). - 29 cm Mesečno. - PC. Personal computers

COBISS.SR-ID 11164175 ISSN 0354-690X, COBISS.SR.ID 11164175

Рушење објекта саграђеног на туђем земљишту	47
Заступање општине од стране јавног правобранилаштва	47
СУДОВИ ПОСЕБНЕ НАДЛЕЖНОСТИ	48
ПРИВРЕДНИ СУДОВИ	48
Правно дејство уговора о приступању дугу	48
Солидарна одговорност више лица на страни дужника	48
Могућност странке која није успела у спору да наплати судску таксу	49
Дужникова обавеза након уступања потраживања	49
Коришћење софтвера без лиценце	49
Садржај позива за рочиште	50
Непотпуно утврђено чињенично стање у спору мале вредности	50
Садржина судске одлуке	50
Оцена уредности пријема пошиљке	51
Обавеза накнаде трошкова поступка страни која је успела у спору	51
Претходно питање и прекид поступка	51
Дозвољеност жалбе по погрешном упутству суда	51
Дисимуловани уговор	52
Последице невраћања предмета након раскида уговора о закупу	53
Повреда права расправљања позивањем туженог на незаконит начин	53
Преиначење тужбе повећањем тужбеног захтева	54
Опасно испуштање воде из акумулација као привредни преступ	54
Примена одредби процесног права у парничном поступку	55
Право странке на образложену судску одлуку	55
УПРАВНИ СУД	55
Оцена благовремености пријаве потраживања у парничном поступку	55
Решење о новчаном кажњавању руководиоца органа	55
Карактер решења скупштине општине којим се утврђује испуњеност услова за враћање грађевинског земљишта јединици локалне самоуправе на поновно коришћење	56
Изјављивање жалбе на решење урбанистичког инспектора	57
Жалба Управном суду против решења изборне комисије	58
Право на јубиларну награду запослених у Министарству унутрашњих послова	58
Оцена понуда у поступку јавне набавке	59
ПРЕКРШАЈНИ СУДОВИ	59
Поступање са возилима која су била предмет царинског прекршаја	59
Месна надлежност суда у ситуацији кад није познато место извршења прекршаја	60
Основ за обрачун трошкова прекршајног поступка	60
Рок за плаћање трошкова прекршајног поступка	60
ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА	61
Обавеза државе да изврши правоснажне судске одлуке - <i>Пресуда Стоковић и други против Србије</i> ..	61
СТРУЧНА МИШЉЕЊА	
МИНИСТАРСТВО ЗА РАД, ЗАПОШЉАВАЊЕ, БОРАЧКА И СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА	62
Дужина отказног рока	62
Радни однос на одређено време у високошколској установи	62
Увећање зарале по основу „минулог рада“	63
МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА И ПРИВРЕДЕ	64
Увоз добара на основу уговора о донацији, односно хуманитарне помоћи без плаћања ПДВ	64
Синдикална организација као обвезник пореза на добит правних лица	64
Порески третман давања службеног аутомобила запосленом на коришћење у приватне сврхе	65
Плаћање пореза и доприноса на накнаде за рад лицима ангажованим у општинским изборним комисијама	66
Порески третман дневница за службено путовање у иностранство	67
Поступање пореске управе по правним лековима уложеним против пореских управних аката које доноси јединица локалне самоуправе	68
Плаћање доприноса за лице које је оснивач привредног друштва, а није засновало радни однос у том привредном друштву	69
ПРЕГЛЕД НОВИХ ПРОПИСА	71
АКТУЕЛНИ ПОДАЦИ	73

Издавач: LIBER, Београд
Главни и одговорни уредник: Милорад Добријевић
Уредник: др Слободан Р. Мартиновић
Редакција:

Др Милан Бјелић, доц. др Саша Веселиновић, мр Дејан Јовановић, доц. др Срђан Миленковић,
Драгана Бунарић, др Анкица Милојевић, Параскева Михајловић, мр Секула Новаковић, Невена Ракић,
др Весна Симоновић, др Рајко Сузум

КОНТАКТ: LIBER, п. фах 10, 11030 Београд
Тел/факс: 011/ 236 00 26, моб. 065/ 44 8888 2
Е – mail: iber@verat.net pravnapraksa@ptt.rs
Е – mail за установе у области образовања: sloba1965@gmail.com
ШТАМПА: ЕтноСтил, Београд, тираж 500 примерака

CIP Каталогизација у публикацији, Narodna biblioteka Srbije, Beograd
ISSN 1820-1075 Pravna praksa (Beograd 2004), COBISS.SR-ID 114525452

САДРЖАЈ

Секула Новаковић РЕГИСТРАЦИЈА ПРИВРЕДНИХ СУБЈЕКТА	3
Драгољуб Симоновић КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ БРАКА И ПОРОДИЦЕ	16
ПРИМЕНА ЕЛЕКТРОНСКЕ ФАКТУРЕ У ЦИЉУ ПРАВИЛНЕ ПРИМЕНЕ ПОРЕСКИХ ПРОПИСА	30
ПИТАЊА И ОДГОВОРИ	
Права запослених који раде са непуним радним временом	32
Напредовање државних службеника	32
Допуштеност жалбе против решења о порезу на имовину	33
Права члана друштва са ограниченом одговорношћу по основу удела	33
Ослобођење од плаћања пореза на употребу моторних возила особа са инвалидитетом	34
СУДСКА ПРАКСА	
УСТАВНИ СУД СРБИЈЕ	35
Стручна спрема потребна за обављање инспекцијских послова	35
Обавеза вођења судског поступка на језику националне мањине	35
Надлежност за вођење прекршајног поступка	36
Обавеза осигураника да изврши избор лекара	37
СУДОВИ ОПШТЕ НАДЛЕЖНОСТИ	38
Претња на радном месту као отказни разлог	38
Одлучивање о правима, обавезама и одговорностима запослених на основу општег акта који није објављен	39
Отказивање уговора о раду лицу које је пре заснивања радног односа остварило право на старосну пензију	40
Правно дејство предуговора	40
Опозив уговора о поклону	41
Усмени тестамент	42
Право на регресирање трошкова издржавања детета	43
Извршење ради наплате новчаних потраживања из радног односа над дужником - субјектом приватизације у реструктурирању	44
Решење јавног водопривредног предузећа као извршна исправа	46

Витраж

04 ПРОЛОГ

06 ХРОНИКА

Путоказ

10 АЛБУМ: МОТИВИ ИЗ ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ

16 СТАЗЕ: КОШТУНИЋИ, НА СУВОБОРУ

24 ХОДОЧАШЋА: СЛАНЦИ, МЕТОХ ХИЛАНДАРА

32 СУСРЕТИ: „ШТРАПАРИЈАДА“ У РУМИ

36 УДИЦА: „СВЕТ РИБОЛОВА“

Читанка

42 СВЕТИОНИЦИ: СРБИ У РУСКОМ ЛЕТОПИСУ (3)

50 ЗНАМЕЊА: ХЕРАЛДИЧКА ИСТОРИЈА БЕОГРАДА

56 БЕЛЕГ: МАНАКОВА КУЋА

Култура

62 ВИДИЦИ: ЉУБОМИР МИЦИЋ (1895-1971)

70 ОДЛАЗАК: ЖАРКО ВИДОВИЋ (1921-2016)

78 ЖИВОТ, РОМАНИ: ЈОВАН ЗИВЛАК

88 ПАЛЕТА: СЕРГЕЈ АПАРИН

106 СЛАВИЈА: „ДАНИ СЛОВЕНСКЕ ПИСМЕНОСТИ“

Представљање

96 ПОБЕДНИК: МАРИНА МАЉКОВИЋ

102 ВЕЗЕ: ТЕСЛИН ВРЕМЕПЛОВ

110 ЗДРАВЉЕ: ИСКОНСКА МОЋ ВОДЕ

112 ЦЕНТРИ: „КАРАТАШ“ У КЛАДОВУ

115 ЈУБИЛЕЈ: БЕОГРАДСКА ПОСЛОВНА ШКОЛА

4

ПРЕГЛЕД СТАРИХ ПУБЛИКАЦИЈА

Излазећи у сусрет све израженијим захтевима корисника да пронађу одговор на специфична питања из професионалне праксе, кроз Информативни билтен континуирано ћемо упознавати своје читаоце са садржајима старих књига из богате ризнице библиотеке Управе. Наш фонд обухвата, између осталог, и вредне писане документе који, осим документационе, имају и научну и стручну вредност. Будући да су посреди књиге од историјског значаја, као и периодична издања и друге драгоцене библиотечке целине којима располажу постојећи фондови, овим путем настојали смо да проширимо лектиру свима онима који желе да се стручно усавршавају. Напомињемо да ове књиге (из којих дајемо само изводе) могу да се користе само у читаоници библиотеке Управе за заједничке послове републичких органа.

За овај број издвајамо:

- 1. Тих. Р. Ђорђевић: Из Србије кнеза Милоша: културне прилике од 1815. до 1839. године, 1922.**

У наредним бројевима Информативног билтена наставићемо са приказима тематски и жанровски разноврсних публикација нашег богатог фонда.

ТИХ. Р. ЂОРЂЕВИЋ

ИЗ СРБИЈЕ КНЕЗА МИЛОША

КУЛТУРНЕ ПРИЛИКЕ ОД 1815 ДО 1839 ГОДИНЕ

БЕОГРАД
ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ГЕЦЕ КОНА
1. Кнез Михаилова улица 1.
1922.

ПРЕДГОВОР

Ова је књига само део једног већег рада о приликама у Србији за време прве владе Кнеза Милоша. У томе се раду говори о становништву, насељима и културним приликама тога времена. Он је био не само скициран, већ у главном и израђен још пре рата, али је тек после рата добио дефинитиван облик.

Главни извор из кога сам узимао грађу за овај рад била је наша Државна Архива. Сем тога служио сам се и грађом коју сам нашао у поузданој литератури, која се односи на прву владу Кнеза Милоша. Особито сам се корисно послужио класичним делом Г. Др. Мих. Гавриловића *Милош Обреновић* (I-III), које, и ако претежно говори о политичкој историји Србије за владе Кнеза Милоша, садржи и врло много и врло драгоцених излагања и о унутрашњим приликама и о културном стању тадашње Србије. Једино жалим што ми је још један део грађе, коју сам из Државне Архиве био исписао, али коју нисам стигао да унесем у овај посао, за време рата пропао. Та грађа истина не би много изменила општу слику коју сам о приликама у Србији за владе Кнеза Милоша створио, али су без ње, на жалост, многи детаљи остали без потребног пуног рељефа.

Намера ми је била да цео свој рад о приликама у Србији у време Кнеза Милоша наштампам у једној књизи, чији би одељци били: 1. *Становништво*, 2. *Насеља*, 3. *Културно стање*. Како је то, на жалост, све до сад било немогуће, ја сам поједине главе из њега, огледа ради, штампао у нашим повременим списима и часописима. Оне су од стране публике, мислим да није нескромно рећи, симпатично примљене. Нарочито су лепо примљене оне 'главе, у којима се говори о културном стању Србије за владе Кнеза Милоша. То ми је дало повода да, без мало све, главе које о томе говоре, издвојим, и да их, до бољих времена, овако посебно, наштампам.

Т. Р. Ђ.

МЕДИЦИНА

Здравствене прилике. — Лекари са стране. — Вера и празноверица. — Дипломирани лекари. — Акушерство — Камљење богиња. — Апотеке. — Болница — Медицинска лишерашура. — Минералне воде. — Епидемије.

Какве су биле здравствене прилике у Србији под Кнезом Милошем не може се тачно рећи. По рапортима који су му слати о свему, па и о здрављу у народу, и у којима се увек лаконски говорило: „Богу хвала све је здраво и весело“, или „Благодареније Богу, болести никакових нема“, могло би се рећи да је тада свет у Србији у опште био здрав. То исто би излазило и по тврђењу Д. Момировића, који вели да у Србији „никаких болести нема, сем што се међу становницима око Саве и ушћа Велике Мораве, због блатишта и због излива тих река, јављају јаке грознице“. ¹⁾ У ствари није било тако. Др. Е. Линденмајер, који је под Кнезом Милошем служио као лекар, не говори баш похвално о здрављу у Србији уопште ²⁾. Пирх пише 1829 године

¹⁾ Д. Момировићъ: Краткая исторія и географія Сербій. С. Петербургъ 1839, 70.

²⁾ Dr. E. P. Lindenmayer, Serbien, dessen Entwicklung und Fortschritt in Sanitätswesen. Temeswar 1876 стр. 3.

да је последњих година грозница била врло честа и да је трајала врло дуго, јер се ничим није лечила¹⁾. Вук Караџић вели 1831 године да у Србији „готово у свакој кући има грознице“.²⁾ То би исто излазило и из приватних писама чланова Кнежеве фамилије, која су писали једни другима и у којима сваки час се казује да по неко болује од тешке грознице. Сем тога у актима има помена и о томе да су читави крајеви страдали од разних других болештина, било с времена на време, било стално. Нарочито је сифилис беснео у неким крајевима. Изриком се помиње маса света у Окрузима Крушевачком и Гургусовачком која, страда од ове болести. У једноме писму од 4 јуна 1838 године помиње се 500 болесника од сифилиса,³⁾ а у Гургусовцу се 1836 и 1838 године морао градити формални шпитаљ за лечење сифилистичара⁴⁾ Било је у народу и венеричних болести, нарочито изгледа да их је било у околини тадашњих крупних људи и по већим варошима.⁵⁾ Болести се врло често помињу и у кући Кнеза Милоша и његове браће. Милан Обреновић је готово стално болестан. Исто тако често болују, па најзад и умиру, деца Јована

¹⁾ Ото Дубислав Пирх, Путовање по Србији у години 1829, стр. 127,

²⁾ Вукова Преписка I, 402.

³⁾ Државна Архива. Државни Савет 1838.

⁴⁾ Држ. Арх., Држ. Савет, писмо Исправништва Окр. Гургусовачког од 19 авг. 1836, № 393 и Магистрата Окр. Гургусовачког од 5 окт 1838. № 749.

⁵⁾ Држ. Арх., Кнежевска Канцеларија. Лекари и апотекари, писмо Анастаса Теодоровића Кнезу Милошу од 18 маја 1818; — Преписка Мих. Германа, писмо Германово Кн. Милошу од 11 јуна 1819; Држ. Арх., Држ. Савет 22 авг. 1835. № 870.

Обреновића. Јеврем Обреновић је врло често побољевао, јер је прозебао у Небојши кули, док је у њој тамновао.¹⁾ Није много боље ни са другим члановима Кнежеве фамилије.

Појмови о лечењу били су врло примитивни, управо онакви какви су се били затекли из времена турске владавине. Лечило се како се знало. Пазило се на здравље и чувало од болести онако како је био обичај, или како је ко мислио да треба. Неке ствари управо изненађују својом нелогичношћу. Кад је преко лета 1823 године чуо Милосав Здравковић да у Крагујевцу има срдобоље, препоручио је Кнезу Милошу да у име предохране запоји Милана Обреновића мокраћом од јарца; али је у исто време послао Милану „четири лубенице и корења млада“.²⁾ У целој Србији све до 1819 године није било ниједног дипломираног лекара. Место њих лечили су свет по варошима: *бербери, ећими и лекари самоуци*, а по селима: *народни видари и видарице*.

Бербери су били по народности, најобичније, Турци. Лечење су учили од својих мајстора уз берберски занат. Они су пуштали крв роговима, чарковима и пијавицама; вадили зубе, трљали, мазали и купали, вршили мање хируршке операције, а често су се мешали и у све друге лекарске послове.³⁾

Ећими су били обично Грци; пореклом су били из Епира и околине и називали су се калојатри (добри лекари). Лекарско су знање добијали у фамилији као наслеђену тајну од старих времена. Настањивали су се у појединим варошима и лечили свет,⁴⁾ или

¹⁾ Цирх 163.

²⁾ Држ. Арх., К. К., Нах, Ђупријска 10 јуни 1823.

³⁾ Lindenmayer 9.

⁴⁾ Ibid. 10.

су били лични лекари појединих турских власника.¹⁾ Највише их је било у Београду, јер је био најмно-гољуднији и јер је у њему грчка култура била врло јака. Ту их је било и најбољих, те им је свет из да-лека долазио.²⁾ За владе Кнеза Милоша у Београду је била чувена видарица Ћира Мана са сином Ећим-Томом Костићем или Костандиновићем, родом из Кожана у Македонији. Ећим-Тому је још 1806 го-дине Совет, осведочивши се о његовој лекарској вештини, узео за војничког лекара са 60 гроша ме-сечне плате, коју ће примати и онда кад не би имао никога да лечи.³⁾ Он је излечио и Кнеза Ми-лоша од ране, добивене 1807 године у јуришу на Ужице.⁴⁾ И у другоме устанку чинио је Ећим-Тома силне лекарске услуге рањеним и болесним војни-цима. Под Кнезом Милошем држао је кафану у Бео-

¹⁾ У Зворнику се 1799 године помиње Грк Јанко као лекар Капетан-паше, који је по пашиној наредби спремио отров за Стефана Јовановића трonoшког архимандрита (Вук С. Караџић, *Ист. и етн. списи I*, 240).

²⁾ За владе Карађорђевог често су долазили „болесни људи из даљнијих нахија да траже у Београду лијека код љекара“ (Вук С. Караџић, *Ист. и етн. списи I*, 66).

³⁾ М. Ђ. Милићевић. *Поменик*, 789.

⁴⁾ Куниберт казује да је у време првога устанка било у целој српској војсци свега један или два хирурга (Др. Б. Куниберт, *Српски устанак и прва влада Милоша Обреновића*, Београд 1901. стр. 48). Он им не помиње имена, па ни име Ећим-Томе, те не знамо на кога мисли. Међутим за време првога се устанка помиње као видар и Јован Врбица, који је све рањене момке у Врбици и по војсци видао и танета из момака вадио (Прота Матија, *Мемоари* 256). Осим овога Г. М. Вукићевић помиње у првом устанку још неколике на-родне, поред квалификованих, лекара, који су доцније дошли (Из Карађорђевог доба, Београд 1913. 84 и даље). Вук Кара-

граду негде код садашње Саборне Цркве,¹⁾ али је и даље са мајком (умрла 1833) вршио лекарске услуге не само у Београду, већ и Кнежевој фамилији у Крагујевцу и другима у унутрашњости Србије, или су му отуда слати болесници у Београд. У свима случајевима вели се да је имао успеха.²⁾ Због тога га је Кнез Милош у неколико махова обдаривао,³⁾ а свет га је на све стране с благодарношћу помињао. 3 октобра 1834 године, № 3320 у знак признања „за услуге које је указивао роду српском у 1815 године лечећи рањенике, боривше се за приведеније садашњег стања Србије“, издао је Кнез Милош „лекару Томи (обштеном познатој под именом Ећим-Тома) диплому на пензију од 150 талира на годину“,⁴⁾ а указом од 23 фебруара 1835 добио је заједно са многим другим заслужним љидима због „родољубивих заслуга... које имају за премили род и отечество наше“ пензију од 100 талира годишње.⁵⁾ 11 августа 1839 године повишена му је пензија по-

цић казује како 1809 г. „наши самоуки лекари“ нису могли извадити куршум из ране Петра Јокића „него се рана онако замлади, и тако је он зрно носио неколико година, док му га у Земуну не изваде немачки учени видари“ (Ист. и етн. списи I, 82).

¹⁾ Држ. Арх., Преписка Наума Ичка, писмо Ичково Кнезу Милошу од 7 августа 1819.; Сретен Л. П. 218.

²⁾ У Новинама Србским за 1841, бр 28. стр. 222 вели се да је Ећим-Тома излечио ногу Димитрија Русијанца, за коју је Др Ђорђе Мушицки тврдио да се не може излечити ■ да је једини спас ако се одсече

³⁾ М. Петровић, Финансије и установе III, 338. 433.

⁴⁾ Нов. Србске 1834, 169.

⁵⁾ Нов. Србске 1835. 74; Држ. Арх., Држ. Савет 1839 године, писмо Попеч. Финансија Совету од 11 августа 1839.

нова на 150 талира годишње.¹⁾ Умро је од колере 9 октобра 1848 године у Панчеву, куда је, по наредби српске владе, био отишао да лечи рањенике из маџарске буне. Тело му је пренето у Београд и сахрањено код Маркове Цркве.²⁾ Сличних еџима имали су у почетку, у својој служби Кнез Милош, његова браћа и друге крупне личности. Кнез Милош је имао свога еџим-башу.³⁾ Почетком априла 1822 године шаље Јеврем Јовану Обреновићу свога еџима Ђорђа да лечи болесног Обрена.⁴⁾ И тако даље.

Лекари самоуци били су по народности Грци, Срби и Турци. Лечење су учили на различите начине: случајно, спремањем, искуством и томе слично. Врло рано, још од 1813 године бави се у Београду „Антониј Делини, лекар и житељ београдски“, по пореклу Грк, родом из Смирне. Он је најпре био трговац у Земуну, па је трговачким послом често долазио у додир са пашом београдским. У недостатку лекара чинио му је чак и лекарске услуге. Доцније је „покрај мале теорије читањем медических на талијанском и греческом језику списаних књига, а нарочито дуговременим, искуством и практиком подкрепљеним, художеством“ у Србији „болно човечество од разних недуга лечио“.⁵⁾ Слично Делинију лечили су „болно човечество“ и други. Тако је неки

¹⁾ Држ. Арх., Држ. Савет 1839, ПН^о 987 и № 1347.

²⁾ М. Ђ. Милићевић, Поменик, 783.

³⁾ Држ. Арх., Нах. Ђупријска, писма Милосава Здравковића од 13 јануара 1820 и 9 јануара 1821.

⁴⁾ Држ. Арх., Јов. Обреновић 1828.

⁵⁾ Држ. Арх. Лекарци и апотекари, писмо Делинијево Кнезу Милошу од 28 августа 1833; Lindenmaуer 34.

Капарис, који је био родом од некуд из Епира, колевке калојатра, дошао у Србију врло млад, па се ту уз доктора Карабинија и Перинија и даље усавршавао, тридесетих година већ са доста разумевања лечио свет, те је добио чак и чин поручника. Тако је исто чинио и неки Робаков, чије се порекло не зна. Линденмајер каже за њега да је био велики швиндлер (Erzschwindler). Непрестано је губио наклоност Кнеза Милоша и поверење публике, док најзад, и поред тога, није постао окружни хирург.¹⁾ — Овако самоучки истакло се и неколико Срба. На првом месту заслужује да се помене Сава Јовановић, из Дреновца код Шапца, који је као младић дошао у Београд у кућу доктора Бартоломеа С. Куниберта, ту научио талијански језик и читањем и помагањем Куниберту око болесника стекао нешто појма из медицине. Доцније је почео и сам да лечи, па је чак често и службено као лекар употребљаван.²⁾ 1832 године имао је већ и плату од државе од 120 гроша на месец.³⁾ 1836 и 1838 године лечио је свет од френге (сифилиса) неки Гојко Марковић, родом из села Добрње у Округу Пожаревачком. Он је 1813 године био заробљен и одведен у Смирну и Александрију „и предан тамо неком грчком ећиму, где је он практичка лечења научио“. Гојко је у Гургусовцу читав „шпитаљ од предпоменутих болести држао“.⁴⁾ За лечење је имао одобрење Савета. 1838 године био је у Ђуприји неки „Гаврил Савић, житељ и лекар ћу-

¹⁾ Lindenmayer, 33—34.

²⁾ Ibidem 33.

³⁾ М. Петровић III, 354.

⁴⁾ Држ. Арх., Држ. Савет, писмо Исправнич. Окр. Гургусовачког од 19 авг. 1837, № 397 и од 5 окт. 1838, № 749.

пријски“, који је, како сам вели, заједно са женом сам страдао од рана, па, лечећи се, научили су „са овим истим лековима и друге људе излечивати, као што и житељи многи Окружија Ђупријског осведочити могу“. Гаврило је лечио и од костобоље, што су такође људи потврђивали, те му је одобрено да слободно може лечити свет.¹⁾ Многи самоуци лекари хришћани употребљавани су и ради службених послова и то чак и онда, кад је већ било дипломираних лекара у Србији. — Чести су помени по варошима и самоуких лекара Турака. 15 јуна 1825 године шаље Јован Обреновић Кнезу Милошу „Турчина ећима, који је лечио малоба Обрена“²⁾; 18 августа 1828 године пише Јован Обреновић Кнезу Милошу о „ећиму Турчину из Ужица“³⁾; 1836 године лечио је Симу Паштрмца у Крагујевцу неки Хаваз-Мемет, оца, родом из Београда, који се хвалио да ако га не излечи даје и жену и децу у ропство Кнезу Милошу⁴⁾; 1839 године помиње се неки „Асан Мустафић, лекар и житељ смедеревски“⁵⁾

По варошима су лечили свет и правили му записе и амајлије још и оџе и дервиши.

¹⁾ Држ. Арх., К. К., Нах. Ђупријска, писмо Совета Кн. Милошу од 23 фебруара 1839, № 493 и молба Гаврилова од 23 јула 1838 године.

²⁾ Држ. Арх., К. К., Јов. Обреновић 1825.

³⁾ Држ. Арх., К. К., Јов. Обреновић 1828.

⁴⁾ Држ. Арх., К. К., Нах. Крагујевачка, писмо Симе Паштрмца Кнезу Милошу од 3 јуна 1836.

⁵⁾ Зајечарска Судска Арх., писмо Суда Окр. Црноречког Суду Окр. Крајинског од 30 маја 1839, № 376. — Биће да је то онај исти Асан који је исте године лечио свет по Окружију Црноречком „од венеричне болести“ (ibidem 5 јула 1839 године).

У варошима су биле и *лекарице*: Гркиње, Јеврејке и Циганке. Ћира Ману смо већ помињали. У Београду је 1834 године била нека Гркиња „која је излечила далак кћери Давидовићевој „трљавши је неком машћу, кају она сама справља“.¹⁾ 21 марта 1834 године позвао је Кнез Милош Давичетовицу (жену Давида Хаима) из Београда у Крагујевац да га лечи од трбобоље.²⁾ Међу расходима Кнеза Милоша за март 1830 године стоји да је издато „Циганки Бегзи за потпасивање Миланово 1 грош“.³⁾

У маси народној било је у сваком селу по један или по неколико *народних видира или видарица*, који су своје лекарско знање чували као тајну, и који су, лековима и бајањима, чинили свету услуга. Међу њима је било и таквих особа, које су својом вештином имале великога успеха. Пирх је 1829 године виђао зарасле ране „које би, може бити, при вештачком лечењу повукле за собом губитак каквог уда, а које су овако потпуно залечене и без остављања икаквих последица“.⁴⁾ Ти су лекари предузимали и срећно извршивали чак и неке операције, као што су ампутација, скидање мреже са очију, вађење камена из бешике.⁵⁾ Сем ових по селима је било и, тако да их назовем, специјалиста, који су знали само по једну врсту лекараства: намештање угануте или сломљене руке или ноге, потпасивање од киле, лечење очију и слично.

И варошке и сеоске лекаре врло често упо-

¹⁾ М. Петровић I, 407.

²⁾ Ibid. 406.

³⁾ Ibid. III, 724.

⁴⁾ Пирх 127.

⁵⁾ Lindenmayer 4.

требљавају Кнез Милош и друга тадашња господа, позивајући их с једног краја Србије на други. 1819 и 1820 године позиван је у Крагујевац Ећим-Тома по потребама Кнеза Милоша;¹⁾ 16 новембра 1819 године наређује Кнез Милош Ђелешу да пошље из Београда неку „бабу лекарицу с Круном на колима добро покривеним у Крагујевац“;²⁾ 24 августа 1822 године шаље Милосав Здравковић неку Живану из Дубнице да лечи Кнеза Милана;³⁾ 24 марта 1822 године шаље Кнез Милош некакву бабу у Брусницу да лечи болесног Обрена;⁴⁾ 6 марта 1822 године шаље Кнез Милош чак у Градиште по Петра Влаха да лечи Обрена у Брусници;⁵⁾ 30 марта 1830 године тражи Кнез Милош неку бабу из Црнче, која је лечила Милана, да дође у Крагујевац и да понесе траве да га опет лечи, и тако даље.

Овакви су народни лекари употребљавани и у бојевима. После битке на Љубићу Кнез Милош је наредио те су лекари рањеноме робљу завили ране, а за тим нареди да му се пограде носила (као тетриване) и да се упути у Ужице.⁶⁾

Сем настањених било је и лекара пушника. Они су ишли из места у место и указивали свету помоћ.⁷⁾

¹⁾ Држ. Арх., Преписка Наума Ичка, писмо Ичково Кн. Милошу од 7 авг. 1819; Дел. Прот., Унутр. Преп. 27 нов., 1820, № 1538.

²⁾ Држ. Арх., Дел. Прот., Унутр. Преп. 1819.

³⁾ Ibid. 1822.

⁴⁾ Ibid.

⁵⁾ Ibid.

⁶⁾ Вук С. Караџић, Ист. и етн. списи I, 155; С. Милутиновић 315.

⁷⁾ М. Ђ. Милићевић, Кн. Србија 1111.

Они су били највећим делом Грци, калојатри, из околине Пинда. Било их је врло много. Путовали су по целом Балканском Полуострву, обично по неколицина у групи.¹⁾ 3 јуна 1820 године дат је пасош Пани и Димитрију, да по одобрењу Кнеза Милоша лече од краста по селима Пашалука Београдског;²⁾ 6 новембра 1822 године дато је објавленије лекарима из Урумелије: Константину, Панајоту, Димитрију и Јзџи „да могу по нашалуку овом ходити и лечити онакове који лека њиховога потребују“.³⁾ Лекара путника било је и Срба. 4 марта 1823 године дато је објавленије лекару крагујевачком Ђорђу „да иде по нахијама лечити болеснике“ и препоручено је властима да му буду на руци.⁴⁾ Међу лекарима путницима било је и незналица и неваљалаца, који су се користили невољама света и пљачкали га. Тако је 1824 године неки монах Иноћентије људима „гуше и гукe којекакве резао“ по Ужичкој Нахији, „и сви они, којима је он што резао, живи распадају се, а неки и очи своје губе што их лечити није хтео“.⁵⁾

Сем ових и оваквих лекара под Кнезом Милошем су често довођени и лекари са стране. У јуну 1819 године послао је Михаило Герман чак из Букурешта неког Антонија Мавромата да лечи Кнеза Милоша;⁶⁾ 30 марта 1823 године моли Кнез Милош

¹⁾ Lindenmayer 2 и 10.

²⁾ Држ. Арх., Дел. Прот., Ун. Преп. 1820, № 706.

³⁾ Држ. Арх., Дел. Прот. 1822. № 2139.

⁴⁾ Држ. Арх., Дел. Прот. Ун. Преп. 1823, № 343.

⁵⁾ Држ. Арх., Дел. Прот., Ун. Преп. 13 март 1824, № 264.

⁶⁾ Држ. Арх., Преписка Мих. Германа, писмо Германоу Кн. Милошу од 11 јуна 1819 године.

земунског генерала Червенку да „из комшијског пријатељства“ пошље земунског лекара Минаса у Крагујевац да лечи болесног Милана;¹⁾ 12 априла 1823 године пише Јеврем Обреновић Кнезу Милошу да је због грознице која га је почела хватати позвао „региметсдоктора“ (ваљда из Митровице), но да му од његових лекова није било боље, те је позвао доктора Камбера из Новог Сада;²⁾ 9 септембра 1823 године моли Кнез Милош Варадинску Генералкоманду да се одобри новосадском лекару Камберу да „на неколико месеца, ако не на пол године, у Србији остане“ ради лечења Јеврема Обреновића и деце Кнеза Милоша.³⁾ Земунски директор карантина и лекар, доктор Минас, изгледа да је често, праксе ради, долазио у Београд, нарочито кад је тамо имао болесника који су га очекивали. 27 августа пише му Кнез Милош да што чешће прелази ради лечења болесница које му у Београд шаље;⁴⁾ 26 априла 1823 године послао је Кнез Милош Кнегињу Љубицу са Миланом у Београд да га тамо лечи доктор Минас.⁵⁾ Митрополита београдског Кирила лечио је 1826 године земунски лекар Др. Валкони.⁶⁾ Понекад су болесници прелазили у Земун, и ту остајали да би их лекари стално могли лечити. Тако је 23 новембра 1826 године прешао митрополит Кирил у Земун да не би лекар морао сваки час прелазити у Београд.⁷⁾ Тако је

¹⁾ Држ. Арх., Дел. Прот., Ун. Преп. 1823, No 533.

²⁾ Држ. Арх., К. К., Јевр. Обреновић 1823.

³⁾ Држ. Арх. Дел. Прот. 1823 No 1720.

⁴⁾ Држ. Арх., Дел. Прот., Ун. Преп. 1822, No 2075.

⁵⁾ Држ. Арх., Дел. Прот., Ун. Преп. 1823, No 684.

⁶⁾ М. Гавриловић II, 643.

⁷⁾ Ibidem

старији син Кнеза Милоша, Милан Обреновић, болестан лежао у априлу 1839 године у Земуну, у кући Тоше Бајића¹⁾)

Понекад су болесници и слати у она места у Србији, у којима има лекара да би их лечили.²⁾ Понекад су слати и ван земље. Кнез Милош је слао Кнегињу Љубицу са болесним сином Миланом у Темишвар неком „искусном лекару“, где су остали читаву једну зиму. Кад ту не би помоћи, пошље их у Варадин, где се налазио „некакав много искусан доктор“.³⁾)

Понекад, пак, лекари нису ни видели болеснике, већ су им, по поруци и по опису болести, слали лекове. 28 марта 1823 године пише Кнез Милош Марку Базрђанбаши да иште од земунског лекара Минаса најбоље средство противу грознице за Милана, „кога је почела хватати“⁴⁾); 17 августа 1823 године пише Кнез Милош Јеврему Обреновићу да тражи лекове од доктора Камбера за болесног Василија Поповића у Чачку.⁵⁾ 17 септембра 1823 годину тражи Кнез Милош за себе лекове од грознице од земунског лекара Минаса,⁶⁾ и тако даље.

У болестима је и вера играла врло видну улогу.

¹⁾ Љ. Стојановић, Стари српски записи и натписи бр. 524.

²⁾ Држ. Арх., К. К., Нах. Ђупријска, писмо Милосава Здравковића Кн. Милошу од 13 дец. 1820 и од 19 јан. 1821; Дел. Прот., Ун. Преп., 27 окт. 1822, No 2081; 28 нов. 1822, No 2275 и 8 јуна 1823, No 1050 и тако даље.

³⁾ Споменик XXI, 23.

⁴⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., Ун. Преп., 28 март 1823, No 518.

⁵⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., Ун. Преп., No 1566.

⁶⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., Ун. Преп., No 1769.

„Код Срба кад се које разболи, вели Вук С. Караџић, слабо траже лекара, него попа или калуђера да му чита молитву *малу* или *велику*: мала се молитва чита од главе, од грознице и од другијех којекакијех малијех болести; а велика кад човек није при себи, него бунца или плаши се. Мала је молитва до скоро у Србији била за марш, а велика за грош, а сада ваљада су и оне поскупљеле.“¹⁾ Болесници су и ношени, нарочито сиромашнији, у цркве и манастире те су им тамо свештеници и калуђери читали молитве ради оздрављења. Пирх је 1829 године често виђао како се болесници на коњима муче док их однесу манастиру или цркви.²⁾ Имућнији су људи позивали својим кућама свештенике и калуђере да им читају молитве и свете масло ради оздрављења.³⁾ Кнез Милош је у болестима и поручивао молитве у калуђера и свештеника ради исцељења. 23 марта 1822 године препоручио је калуђерима у Каленићу, Драчу, Благовештењу, Вољавчи, Никољу, Тројици, Сретењу и Јошаници да „бденија држе и моле Бога... о исцеленију здравља Миланова“.⁴⁾ Кад је 1834 године боловао Милан Обреновић расписао је Суд Народни Србски 3 децембра свима великим сердарима „да учине наредбу да се свуд по Србији, шаљу молитве к Богу за оздравленије нашега Господара

¹⁾ Вук С. Караџић, Српски Рјечник, код *молитва*.

²⁾ Пирх 127. Види још: Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., Ун. Преп. 29 јануара 1823, № 142; 17 априла 1833, № 594 и 644; 20 јули 1824, № 1479 и тако даље.

³⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., Ун. Преп. 25 септембар 1819; 4 март 1822, № 381; 24 март 1822, № 549 и тако даље.

⁴⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., Ун. Преп. 1822, № 536

Милана, а Господин Митрополит је расписао свему духовенству да свршује молебства“.¹⁾

Сем свега реченога, народ се у болестима испомагао и врло различитим сујеверицама. У овом погледу је чак и Кнез Милош био једнаког гледишта са масом народном. Кад је крајем новембра и почетком децембра 1834 године опасно боловао Милан Обреновић, наредио је Кнез Милош свима судовима да „незадржано наредбу учине да се сви апсеници, што год их у држави нашој има, макар шта они согрешили и макар под каквим испитом били, са свим из апса одпусте... и да им се каже да се они зато апса ослобођавају, што је возљубљени син мој Милан опасно болестан, па сад ослобођени да се моле Богу за његово исцеленије“.²⁾ 1836 године, за време боловања Амицина, препоручио је Кнез Милош „да га народ у цркви опрости, не би ли Бог дао да се исцели или да умре“.³⁾ 31 јула 1836 године јавља Арсеније Андрејевић из Крагујевца Кнезу Милошу о некаквим пророцима који лече. Овде треба убројати и ношеће болесника у извесне дане: светим изворима и водама, из којих су пили, или су се из њих умивали и купали, или су им се код њих вршила друга каква сујеверства; даље, исцелителним гробовима, на којима су неко време лежали, и тако даље.⁴⁾

Кад би настале велике заразе народ је бежао

¹⁾ Нов. Србске 1824. 193.

²⁾ Држ. Арх., Нар. Суд, писмо Кнеза Милоша Нар. Суду од 2 дец. 1834; Нов. Србске 1834. 193.

³⁾ Тих Р. Ђорђевић, Грађа за нар. обичаје (Срп. Етн. Зборник XIV, 430).

⁴⁾ Lindenmayer I; Срет. Л. П., 490.

из заражених места на чиста, обично у шуму, и ту је остајао док болест не прође.¹⁾

Дипломирани се лекари јављају у Србији доста касно. Код паша и других крупних личности у Турској помињу се дипломирани лекари врло рано. Но да ли их је било и у Београду, код паша, пре доба Кнеза Милоша, није ми познато. Вук С. Караџић пише 1832 године да му се чини да је Кнез Милош почео имати лекара 1819 године.²⁾ И у истини првог дипломираног лекара, чије име знамо, налазимо у Србији 1820 године. То је неки „Константин Александриди, доктор медицине и лекар књаза сербског“, како је записан међу претплатницима из Крагујевца на Давидовићев „Забавник“ за 1821.³⁾ Ко је био, кад је баш тачно и којим поводом

¹⁾ Т. Р. Ђорђевић. Грађа за срп. нар. обичаје (Српски Етногр. Зборник, књ. XIV, 391, књ. XIX, 447); Вукова Преписка IV, 158.

²⁾ Вукова Преписка II, 649.

³⁾ У „Објавленију“ на „Забавник“ за 1821 годину, које је изишло у Бечу 31 августа 1820 године и наштампано у „Додатку Новина Србских“, стоји да ће „Забавник“ бити готов у новембру 1820 године и да они „који би купили „Забавник“ кад изађе и онако, а ради би били да им стоји и име као прекупитеља у њему, нек изволу ми послати име своје писмено до конца септембра, по нашем“. Пошто се име Др. Александридија налази међу претплатницима на „Забавник“ за 1821 годину са титулом „лекар књаза сербског“, значи да је он већ у септембру 1820 године био у Србији. Од 19 новембра 1820 године већ имамо његово писмо Кнезу Милошу. Потписује се најпре грчки па онда српски „Константин Александровић доктор“. Можда је Александриди дошао у Србију још 1819, јер се у актима од 20 и 21 јуна те године помиње да је дошао „нови доктор“, али му није име означено. (К. К., Д. Прот. Ун. Преп. Види и Мих. Гавриловић, Милош Обреновић II, 393). То би се слагало и са казивањем Вука С. Караџића, коме се „чини“ да је Кнез Милош почео имати лекара 1819 године (Вукова Преписка II, 649).

овај лекар дошао у Србију, не зна се.¹⁾ Из његовог презимена и из казивања Вука С. Караџића види се да је био Грк. Вук још казује да је Александриди напустио службу Кнеза Милоша 1821 године „што су му почели плату преко погодбе умањивати“.²⁾

Други по реду дипломирани лекар у Србији, о коме се зна, био је Др. Вито Ромита (Dr. Vito Romita, како се сам потписивао). Био је по народности Италијан, Неаполитанац, по уверењу карбонар. Дошао је у Србију из Цариграда заједно са једним помоћником у априлу 1823 године, и постао лекар везира београдског. Пре тога изгледа да је био у Букурешту. Као везирова лекара упознао га је и Кнез Милош, те га је, по одобрењу везиру, позивао кад код му је затребало лекарске помоћи, а у половини јануара 1824 године узме га сасвим у своју службу,³⁾ са платом од 560 гроша месечно.⁴⁾ Уз плату добијао је гдешто и хонорар⁵⁾ и наплату лекова.⁶⁾ Становао је у Београду, а по потреби одлазио је и у унутрашњост Србије. Био је човек „висок и угледан“, образован и окретан, и брзо се са Србима спријатељио. Имао је око четрдесет година

¹⁾ Један Др. Alexandrides био је 1813 године лекар у Бечу и уредник „Ελληνικός Γηλέγχαφος“ још од 1808 године. „Цензор и овим новинама као и „Новинама Србским“, које су од 1813 излазиле у Бечу, био је Кипитар. Могућно је да ће то бити иста личност са првим лекаром Кнеза Милоша (Види Archiv für slavische Philologie XXXI (1910), стр. 40).

²⁾ Вукова Преписка II, 649.

³⁾ Дож. Арх., К. К., Дел. Прот., Ун. Преп. 26 јануара 1824, № 124; 28 јануара 1824, № 135.

⁴⁾ М. Петровић III, 91, 101, 123, 143, 176.

⁵⁾ Ibid, 150, 170, 185.

⁶⁾ Ibid. 166, 82

На једном плацу идући Топчидеру, који је добио на поклон од везира, начинио је лепу кућу. То је позната Докторова Кула код данашње болнице за душевне болести, по којој се место још и дан дањи зове Докторова Кула.¹⁾ Око ње је засадио воћа, роза и поврћа, за које је поручивао те су му се слале младице и семење чак из Италије.²⁾ Остао је у Србији до 1827 године. Тада је напусти и оде у Румунију, оставивши кућу своје зету Др. Куниберту. То је по реду трећи дипломирани лекар у држави Кнеза Милоша. Др. Бартелеми С. Куниберт био је такође Италијан. Дошао је у Србију 1826 године и био је најпре лекар код везира у Београду, а 1828 године ступи у ближе односе и у службу Кнеза Милоша са платом од 500 гроша месечно³⁾ уз хонораре.⁴⁾ Био је врло образован и способан човек и брзо је ушао у све ствари у Србији. У Београду се и оженио ћерком Др. Вита Ромите. Остао је у Србији све до краја владе Кнез Милоша. Од њега је остала и једна добра историја времена Кнеза Милоша.⁵⁾

Сем њих долазило је још неколико лекара, већином Италијана, али у Србији нису дуго остајали,

¹⁾ Држ. Арх., К. К., Београд 4 август 1824.

²⁾ Lindenmayer 25.

³⁾ М. Петровић III, 233.

⁴⁾ Ibid 239; 326:

⁵⁾ Barthélemy-Sylvestre Cunibert, Essai historique sur les révolutions et l'indépendance de la Serbie, depuis 1804 jusqu'à nos jours, I Paris 1850, II Leipzig 1855. (Српски превод: Дра Бартол. Куниберта: Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића, 1804—1850, превео Др. М. Р. Веснић, Београд 1901).

већ су у њој били више у пролазу. 1829 године било је у Србији само четири лекара: Јован Стејић код Кнеза, Куниберт у Београду, Ђорђе Новаковић у Јагодини и некакав Рус у Пожаревцу. Сем њих био је и некакав турски лекар у Чачку.¹⁾

Како се потреба у лекарима све више осећала, Кнез Милош је у то време настојавао преко Вука Караџића да из Аустрије добије још ког доктора.²⁾ Настојавање је било без успеха. Србија је била још и сувише примитивна за људе који су долазили у њу из Европе. Чак су и Срби из Аустрије још били у неповерењу према Србији, коју су сматрали за Турску, „у којој човек нити је сигуран са својим животом ни са имањем“,³⁾ и која им није стављала у изглед задовољење тежња, амбиција и прохтева. Сомборски лекар Др. Стефан Прерадовић, кога је Вук 1828-1830 године нудио да дође у Србију, није хтео доћи „што је тамо све неизвесно шта ће бити како ли ће са Србијом“, и што није могао напустити сомборски „женски род“,⁴⁾ а Др. Константим Пејчић је 1830 године „полагао кондиције какве ни султану у Једрену Руси нису постављали“.⁵⁾ Због тога је, најзад, писано Вуку да никога не препоручује, „ко хоће да дође, нек дође сам, пак како му буде“.⁶⁾ Једини је изузетак био Др. Јован Стејић, кога је, Јеврем Обреновић помагао да заврши школовање у

¹⁾ Пирвх 127.

²⁾ Вукова Преписка, II, 592, 601.

³⁾ Ibid. 592.

⁴⁾ Ibid. V 516, 610.

⁵⁾ Ibid. V, 610.

⁶⁾ Ibid. 610, 643—644.

Бечу.¹ Стејић је био родом из Арада, прешао је у Србију чим је завршио медецинске студије, у лето 1829 године,²) и постао домаћи лакар свога добротвора Јеврема Обреновића у Шапцу, који је због своје болести често потребовао лекарске помоћи.³) Он остаје које у Шапцу, које у Крагујевцу код Кнеза Милоша, које у Ваљеву⁴) и понова у Шапцу,⁵) које понова код Кнеза Милоша, до пред крај јуна 1832 године.⁶) За тим одлази у Земун, одакле је више пута позиван да се врати, но он није хтео, јер је био силно увређен.⁷)

Од 1830 године, кад су настале сређеније прилике у Србији, број лекара у њој постаје све већи и већи. Сем тога је и Кнез Милош, увидевши да су земљи потребни школовани лекари, узео неколико Срба, медицинара на универзитетима у Бечу и Пешти, за своје питомце, који су по свршеним студијама долазили у Србију. На Стејићево место дошао је у Крагујевац и постао „књажевски доктор“, како се назива у једном спису претплатника,⁸) Др. Нестор Месаровић, родом из Ирига, који остаје у Србији три године, па се враћа у Земун. После њега долази за личног кнежевог лекара Др. Карабини, родом из Ко-

¹) Ђ Магарашевић, Путовање по Србији, 10—11; Књиге Матице Српске 46, 84.

²) Вукова Преписка I, 334.

³) Lindenmaier 26.

⁴) Вукова Преписка I, 279.

⁵) Ibid. 388, 392.

⁶) Ibid. 418.

⁷) Ibid VI, 86, 90, 92, 95, 723—724. М. Гавриловић, Милош Обреновић и Вук Стеф Караџић, стр. 46 и даље.

⁸) Живот и прикљученија Д Обрадовића 1833.

стура, који је свршио медицину у Лајпцигу, али остаје у Србији само до краја 1836 године, па одилази у своју постојбину, а његово место заузима Др. Карло Пацек дотадашњи лекар гарде,¹⁾ који је прешао у Србију 1833 године.²⁾ У исто време кад и Месаровић био је у Пожаревцу лекар кнежеве фамилије Др. Пантелић, родом из Гргуроваца у Срему, али се и он враћа преко и постаје лекар карловачког митрополита, а његово место заузима 1834 године Др. Максим Николић-Мишковић, родом из Карловаца. Њему је Кнез Милош ставио у исто време у дужност да буде и „главни лекар Великог Сердарства Подунавског“. У постављењу од 23 маја 1834, № 1844 вели му Кнез Милош да ће му бити дужност „болне у двору мом лекарски посещавати и све оне болеснике Великог Сердарства Подунавског, који би Вама на лечење дошли, лечити и то бесплатно. Плату ћете пак државну имати, која ће се састојати годишње у 720 форината у сребру.“³⁾

Са напредовањем и уређивањем Србије множило се све више лекара у њој, тако да се најзад образовао читав мали лекарски кадар. Преко лета 1835 године дошао је Емерих П. Линдермајер, родом из Чакова, и постао лекар Подринско-Савске Команде; у пролеће 1839 године дошао је Карло Белони, родом из Леве у Горњој Угарској, и постао лекар Подринско-Моравске Команде; ускоро за њим Др. Јосиф Ребрић из Хрватске и постао лекар Дунавско-

¹⁾ Lindenmayer 27.

²⁾ Држ. Арх., Лекари и апотекари, писмо Пацеково Кнезу Милошу од 23 децембра 1833.

³⁾ Lindenmayer 27; Др. Владан Ђорђевић, Историја Војног Санитета I, Београд 1879, стр. 128.

Тимочке Команде; после њега 1836 године Др. Херман Мајнерт из Лајтмерица у Чешкој; 1838 године Др. Ђорђе Мушички из Ђурђева у Шајкашком Баталјону; а у исто време дођоше и Др. Константин Михаиловић и Др. Јован Цомпо. У исто су време подлазили у Србију још и Др. Комненовић, Др. Вартиадес, Др. Логотетес, Др. Ризо и други, али се нису у њој дуго задржали.¹⁾

Сем ових треба поменути још неке школоване људе, који су под Кнезом Милошем радили као лекари. То су: Боровац (Боројевић), родом Далматинац, који је учио медицину на више универзитета у Аустрији и Немачкој и неке њезине гране добро познавао, али није имао никакав академски степен. Дошао је у Србију тридесетих година, где је по наредби Кнеза Милоша 1836 године одржао један испит пред Др. Пацеком и Др. Карабинијем и добио једно подређено место код Кнежеве гарде, али је у брзо и умро. Даље, Леополд Ерлих, Аустријанац, који је у Србији назват Ђока Новаковић, или кратко, доктор Ђока. Он је као дипломирани хирург двадесет година вршио лекарску дужност у аустријској војсци у Италији, одакле је отишао у Турску, а отуда, после различитих доживљаја, најзад, дошао у Србију, где је на различитим лекарским дужностима остао до дубоке старости. Антоније Славуј, магистар хирургије, родом из Шида у Срему, који је прешао у Србију 1836 године, такође је употребљаван као лекар.²⁾

Најзад, у санитет тадашње Србије треба поменути и Др. Стекара и магистра хирургије и апотекара турске болничке апотеке Бирга, обојица родом

¹⁾ Lindenmayer 30—32.

²⁾ Ibid. 32.

из Угарске и обојица у служби код београдског паше у граду, као лекари турског гарнизона.¹⁾

Лекарске су плате биле различите, 200-500 талира сребра, према месту које су заузимали и према наклоности коју су уживали код Кнеза Милоша.²⁾

До 1836 године није било одређене таксе за лекарске визите, а тада је Совет прописао „да се докторима за свако посешченије, које они имућноме болноме учине, по један цванцигер за труд њихов плати, а за то да они буду дужни свакоме сиромашу бесплатно посешченија чинити“. Лекове је пак сваки морао плаћати.³⁾

Положај лекара под Кнезом Милошем био је врло тежак. Пре свега лекари су били људи са стране из са свим другојаче средине, са другојачим навикама, интелигенцијом, схватањима и потребама, но што је све то било у примитивној Србији. Због тога су се врло неугодно осећали у њој. Даље, публика је била ненавикнута на њих и мало је тражила њихове услуге, већ се и даље служила својим еџимима, видарима и видарицама, врачарима и врачарицама. Дипломирани су лекари, услед тога, били

¹⁾ Ibid. 39, 48.

²⁾ Ibid. 35; Вук Караџић казује 1832 године да су велике плате лекарима дотле само обрицане, а слабо се коме потпуно исплаћивало. „Ја се опомињем, вели Вук, да га је (Кнеза Милоша) 1821 године оставио неки грчки лекар Александриди, што су му почели плату преко погодбе умањивати; кад се који [лекар] истера из службе, слабо се кад исплаћује за оно време од како је плату примио“. „Доктор је Пантелин дошао [у службу Кнеза Милоша] на глас те велике плате, па му се сад не плаћа више, до по 30 талира за месец“ (Вукова Преписка II, 649.)

³⁾ Држ. Арх., Држ. Савет, 12 новембра 1835, № 2902.

готово без праксе. Пракса по удаљеним местима, куда су позивани, или куда им је наређивано да иду, била је скопчана са великим тешкоћама. Путовали су по рђавом путу, ноћивали по неугодним преноћиштима и излагали се опасностима и непријатностима. Најзад, Кнез Милош је са њима поступао онако, како се са лекарима не поступа. Сем што им је закидао од плате, он их је мало респектовао, мучио, понижавао и тражио од њих што и од својих дворана и пандура. „Ни за какву плату, вели Вук С. Караџић, код Милоша није дужност лекара само да му дође по једном или два пута на дан да види је ли здрав и да га лечи, кад је болестан; него мора сваки дан пре зоре устати, и читав се дан око њега налазити (и то највише на ногама), тако да по својој вољи не може ни лећи ни устати; мора јести оно што Милош једе, и пити што се предањ донесе; мора кашто и јеменије Милошу окренути и на ноге навући; кад Милош неће да се говори, и он мора ћутати, а кад Милош хоће да се говори, он мора говорити, ако му се и неће, мора помагати с другима људима (и с највећим пријатељима својим) спрдњу збијати, а често слушати да се и с њим самим спрдња збија; ако му Милош заповеди ни с највећим пријатељима својим не сме се мешати ни разговарати; и преко свега тога Милош га може, кад му падне на ум, без икаква узрока, истерати, он сам пак не може лако ни с узроцима, а без псовке и срамоте никако, службу својевољно оставити“.¹⁾ У оваквим околностима, лако је разумети зашто су лекари тешко и са неповерењем долазили у Србију и зашто су, кад би дошли, мало у њој остајали.

¹⁾ Вукова Преписка, II, 649.

И после доласка дипломираних лекара у Србију није се престало ни са дозивањем лекара са стране, ни са питањима страних лекара за савет у случају потребе. Кад је 1826 године боловао Кнез Милош од стомака позвао је са стране лекаре белоцркванског и земунског¹⁾; 13 јануара 1827 године издато је из државне благајне „доктору из Голубинаца у Срему“ 100 гроша²⁾; исте године пита Кнез Милош преко Вука Караџића бечког доктора Гелиса „о својствима и употребљавању неке воде зване aqua antimiasmatica“³⁾; Ј. Стејић је из Земуна одлазио Јеврему Обреновићу кад год му је требало лекарске помоћи, а Кнезу Милошу је, будући на њега љут, слао само писмена лекарска упутства.⁴⁾ Кад је у новембру и децембру 1834 године опасно боловао Милан Обреновић, лечили су га „придворни лекари и лекар београдски доктор Куниберт“, а 10 децембра дошао је и Др. Стејић из Земуна⁵⁾; за време колере 1837 године позајмљен је Др. Нађ, војни лекар из Земуна, те ју је угушио. Гдешто су лекари и сами прелазили у Србију на неко време. У октобру 1838 године био је дошао у Београд неки „искусан доктор од окобоље“ по имену Бијало, који „прешавши из Аустрије овамо и желећи за неколико месеци свог бављења своју науку и овде увотребити“ препоручује се публици.⁶⁾

¹⁾ Држ. Арх., Нар. Суд. писмо Нар. Суда Кнезу Милошу од 7 августа 1826, № 990.

²⁾ М. Петровић III, 183.

³⁾ Вукова Преписка II, 595.

⁴⁾ Ibidem VI, 99, 106.

⁵⁾ Нов. Србске 1834, 197; Вукова Преписка VI, 112.

⁶⁾ Нов. Србске 1838, бр. 42

Па не само што су довођени и питани лекари са стране, но су и народни лекари и народна медицина остали у пуном поштовању¹⁾. 14 октобра 1826 године дато је из благајне Кнеза Милоша 50 гроша „баби која је Гаврила лечила²⁾); бавећи се 1834 године у Свилајинцу позвала је Кнегиња Љубица неколико вештих жена да их пита чиме ће лечити далак Михаилу, и оне су јој препоручиле да му даје „млека с белим луком кувана да пије“³⁾); 1837 године пита Кнез Милош „да л’ има још који од оних вишеградских Турака у жиљоту, што умеју добро очи лечити“, и тражи да му се један такав пошље⁴⁾); 1838 године шаље Кнез Милош свог момка Стојана у Крушевац „да тамо страдајуће људе од френге лечи“⁵⁾); 1839 године помиње се „Асан Мустафић, лекар и житељ смедеревски“⁶⁾.

О акушерству у доба Кнеза Милоша није очувано готово никаквих података. Само се помиње у актима да се у Београду налази још од 1816 године нека Марија Маленовић или Маца Заџика „с бабичлуком занимајућа се“ „варошка бабица“, која је од „общества“ београдског имала педесет талира

¹⁾ У том погледу врло је интересантно лечење Гаврила сина Кнеза Милоша и Јеленке у јесен и зиму 1826 године (М. Гавриловић, Милош Обреновић, II. 717—722).

²⁾ М. Петровић III, 167.

³⁾ Ibid 1, 407.

⁴⁾ Држ. Арх., К. К., Нах. Ужичка, писмо Кнеза Милоша старешини Среза Рујанског од 10 марта 1837.

⁵⁾ Држ. Арх., Држ. Савет, писмо Кнеза Милоша Савету од 8 марта 1838, № 588.

⁶⁾ Зајечарска Судска Архива, писмо од 20 маја 1839. № 376.

годишње плате.¹⁾ По осталим варошима и по селима о сталним бабицама нема помена. Јамачно су се, као и данас у широкој маси народној, око породилца налазиле старе жене. Често пута ни оне нису биле потребне. Др. Линденмајер казује како се, у доба Кнеза Милоша, у Србији дешавало да су жене рађале изненада, чак и на раду и пољу. У таквим случајевима оне би се породиле гдегод у џбуну, метнуле би дете у кецељу и однеле би га кући. После тога не би се виђале по неколико дана, више због обичаја, него због одмора, па би опет отпочеле радити све послове као и обично.²⁾ 2 октобра 1837 године пише Велики Суд Совету о девојци Купини, кћери Цветка Манојловића из Тиовца Окружија Гругусовачког, како је на појати родила и како никако није ни легала³⁾.

Калемљење богиња за владе Кнеза Милоша није било у народу са свим непозната ствар. Једна жена из куће Жујовића „знала је калемити богиње и то сребрном иглом са дечјих краста. Ишло јој је добро од руке, па се рашчула и друге жене научила“. Доносили су јој многу децу да их пелцује, а и ишла је од куће тога ради.⁴⁾

Помене калемљења богиња од стране лекара имамо у Србији већ 1821 године. 1822 године је, поред калемљења Обрена, син Јована Обреновића, у Брусници, за кога је послат Ђорђе, ећим из Кра-

¹⁾ Држ. Арх. К. К., Београд 3, писмо Маце Зацке Кнезу Милошу од 7 септембра 1834 и Свидетелство Милутина Радовановића, кмета београдског од 13 марта 1836.

²⁾ Lindenmayer 2.

³⁾ Држ. Арх. Држ. Савет 1837 године.

⁴⁾ Младен Жујовић, Белешке, 5.

гујевца, објављено и народу око Бруснице колика је корист од калемљења, и позват је да доведе децу на пелцовање, док је лекар у Брусници.¹⁾ 27 јануара 1826 године било је пелцовање сина Кнеза Милоша, Михаила Обреновића, које је у Пожаревцу извршио доктор Вито Ромита.²⁾ За тим је постепено увођено свуда редом и у народ. На многим местима је пелцовање било сасвим непознато, те је примано са великим негодовањем и отпором. Тек од 1835 године, кад се увидело да богиње обилазе оне који су били пелцовани, калемљење је ушло и у масу народну.³⁾ Правила о калемљењу богиња издата су тек 8 јула 1839 године.⁴⁾

У почетку владе Кнеза Милоша није било у Србији никакве апотеке. Лекари су сами давали и лекове. Неки су од њих држали и дућане са лековима. 1823 године у Београду је био „отворио мало дућана са лекарством“ неки „Гаврил Фелћер“ или „Гаврил лекар“, како се сам називао, који је лечио свет не само по Београду, но и путујући по Србији.⁵⁾ Сем тога лекова је било и иначе по дућанима, нарочито по јеврејским. Држани су врло непажљиво и неуредно, на влази, измешани међу собом у кутијама и хартијама, са мало обзира на то да ли ће бити у близини отровни са неотровнима. Лекови које су прописивали дипломирани лекари, који су на позив

¹⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., 9 јан., 6 и 7 март 1821 и 14 март 1822.

²⁾ Држ. Арх., К. К., Јован Обреновић 1826.

³⁾ Б. Куниберт, Српски устанак, стр. 467.

⁴⁾ Зборник закона и уредаба, књ. I, стр. 69.

⁵⁾ Држ. Арх., Лекари и апотекари, писмо Гаврилово Кн. Милошу од 4. октобра 1824;

долазили у Србију, набављани су са стране, из Ми-
тровице,¹⁾ Земуна²⁾, или чак из Беча.³⁾ Дипломирани
лекар Вито Ромита био је донео своју апотеку, која
није била велика.⁴⁾

Прва се апотека у Србији помиње у Шапцу
1826 године. Установио ју је Јеврем Обреновић. Била
је прилично снабдевена „нужними и потребними ле-
карије вешчми, које на 5000 гроша износе“. Сме-
штена је била у дому Јована Миоковића, који је био
и апотекар.⁵⁾ 1827 године био је у Шапцу неки ћир
Ђорђе, који је држао „малу с најнужнијим сред-
ствима снабдевену апотеку и који је у време нужде
и самог лекара замењивао“.⁶⁾ Тек 1830 године
отворио је у Београду праву апотеку Матеј Јова-
новић из Земуна,⁷⁾ те се бар у Београду могло доћи
до сигурних и безопасних лекова. Но и ако се до
апотеке овако касно дошло, ипак је то било „у време
кад нико воље имао није у Србији, па и само пра-
вителство..., апотеку завести“ кад за пуне две го-
дине није доносила „своме притјажатељу ни толико
колико би му за препитаније, кирију и друге апотеки

¹⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., Ун. Преп. 10 авг. 1822,
№ 1557.

²⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., Ун. Преп. 2 авг. 1823,
№ 1458.

³⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот., Ун. Преп. 13 апр. 1824,
№ 625, 627.

⁴⁾ Држ. Арх., Д. Давидовић, писмо Давидовићево Кн.
Милошу од 3 маја 1823.

⁵⁾ Ј. Вујић, II, 98—99.

⁶⁾ Ђ. Магарашевић 10.

⁷⁾ Држ. Арх., Лекарни и апотекари, писмо Матеја Јова-
новића Кн. Милошу од 13 апр. 1830 и од 18 септ. 1832.

једној потребне трошкове довољно било“, и кад је „овде завести апотеку толико значило, као и неко пожртвованије учинити“.¹) 1835 године постао је „правителствени апотекар“ у Крагујевцу „Павел Илић, дипломирани апотекар“,²) родом из Бечкерека у Банату.³)

И поред апотеке у Београду потребе у лековима у местима поред Дунава, која су лежала подаље од Београда, подмириване су са стране. Тако је за шпитаљ у Градишту слао „медикаменте“ 1832 године апотекар Јоан Шмиц из Беле Цркве.⁴) Сем тога ни продаја лекова по дућанима још за дуго није престала, па чак не ни у оним местима у којима је било апотека. 1832 године жали се апотекар београдски Матеј Јовановић на Јевреје београдске, који на његову велику штету, продају „лекарна и целителна вештества“. 1837 године је „књажески апотекар“ Павле Илић наилазио по дућанима у Крагујевцу „готово формалне апотеке“, у којима се „с таквом непажњом сичан продаје“, да се „на истим теразијама мери, на којима се мери кафа и шећер“.⁵)

После ослобођења Србија није имала ниједне болнице. Док се још војевало рањеници и болесници, од војвода до простих ратника, слати су кућама да се лече. После тога времена болесници су се лечили или код својих кућа, или су, као што смо већ ви-

¹) Нов. Србске 1841, 386.

²) Држ. Арх., Лекари и апотекари, писмо Павла Илића Кн. Милошу од 17 јула 1836 године.

³) Lindenmayer 45.

⁴) Држ. Арх., Лекари и апотекари, писмо Ј. Шмица Кн. Милошу од 6 маја 1832.

⁵) Држ. Арх., Лекари и апотекари, 15 фебр. 1837.

дели, ношени лекарима, манастирима и лековитим водама. Прву болницу налазимо, такође у Шапцу, тек 1826 године. Њу је за варош Шабац установио Јеврем Обреновић. Састојала се из једне велике собе, у којој „обдржавају се болесници“ и једне мање, у којој је становао „доктор хошпитатељски“.¹⁾ Због умножених венеричних болести по нахјама предложио је 1829 године Вук Караџић Кнезу Милошу „да се у Крагујевцу начини шпитаљ барем од две собе (једна за мушкарце, а друга за женскиње)“, па да се из свију нахија покупе венерични болесници и ту бесплатно лече.²⁾ Но Кнез Милош није могао разумети значај овакве установе.

Хатишерифом од 1830 године одобрено је између осталог и грађење болница у Србији.³⁾ Први се јавни шпитаљ помиње 1832 године и то у Градишту.⁴⁾ Исте године помиње се шпитаљ и у Свилајинцу,⁵⁾ али изгледа само за кратко време, јер се већ у почетку 1836 године говори о „кућама што су биле шпитаљ“;⁶⁾ 1833 године помиње се шпитаљ у Пожаревцу⁷⁾; 1836 године установљене су војне болнице у Крагујевцу, Београду и Пожаревцу;⁸⁾ 1837 године налазимо „шпитаљ солдачки“ у Сава-мали у Београду.⁹⁾

¹⁾ Ј. Вујић II, 99.

²⁾ Вукова Преписка II, 656.

³⁾ М. Гавриловић III, 156.

⁴⁾ Држ. Арх., Лекарни и апотекари, писмо Ј. Шмица Кн. Милошу од 6 маја 1832.

⁵⁾ Држ. Арх., К. К., Нах. Ђупријска, 24 септ., 2 окт. и 26 нов. 1832.

⁶⁾ Држ. Арх., К. К., Нах. Ђупријска 31 март 1836.

⁷⁾ Држ. Арх., Нар. Суд. писмо Нар. Суда Кн. Милошу од 15 марта 1833, № 520.

⁸⁾ Lindenmayer 43.

⁹⁾ Држ. Арх., Лекарни и апотекари, писмо Вучића Першића Кнезу Милошу од 27 јан. 1837.

Мисао о склоништу за умоболне јавља се врло јасно. Такви су болесници, по старом обичају, вођени у манастире и тамо остављани нези и лечењу од стране калуђера. Тако је 17 априла 1823 године послао Кнез Милош некаквог бесомучног Латимина из Крагујевца у манастир Каленић да га тамо игуман прими „и чини дужност исцеленија ради“. Тако су слати умоболни и у друге манастире.⁶⁾ Но како се десило да је 7 јуна 1839 године један умоболник из Брђана, Округа Рудничког, убио у манастиру Вујаку манастирског слугу, то је Попечителство Правосудија и Просвешченија у споразуму са Митрополитом наредило 10 јула 1839, №. 788 да се умоболни „нигда сами не пуштају, него киме од фамилије своје до манастира да се допрате и по окончању молитве да се за цело време бављења свога ким год од фамилије своје онде чувају, да не би братству манастирском или на поклоненије доходећем народу опасни били“, или да се болесници „неодложно, пошто им се молитва очита, из манастира отправљају, или да се помоћу најближе мирске власти у такво стање стављају, у којем не би могли другоме вред наносити.“⁷⁾ Тек 15 новембра 1839 године предложио је Совет Намесничеству „да се манастир Студеница определи за место за држање сумашедших“, а да држава даје помоћ за пандуре, који ће их чувати. Даље се предлаже „да калуђери дужни буду молитву, пост и друга њима позната средства над истим сумашедшим к исцеленију њиховом употребљавати“.⁸⁾ У на-

⁶⁾ Држ. Арх., К. К., Дел. Прот. 1823, № 594 и 644; 24 јула 1824, № 1487 и 1489.

⁷⁾ Зајечарска Судска Архива 1839, № 591.

⁸⁾ Држ. Арх., Држ. Савет, писмо Совета Намесничеству од 15. нов. 1839, № 1871.

шем се народу још и данас верује да вођење умоболних у неке манастире помаже да оздраве. Нарочито су у том погледу познати манастири: Студеница, Горњак и Св. Роман. У њима има и нарочитих ћелија, у којима се умоболни затварају и чувају неко време. За време док су болесници у манастирима, калуђери им читају молитве, као што се у предлогу Савета Намесничеству каже. Шта значи „пост“ није нам јасно. Да ли је то пост калуђера или болесника? Исто тако не знамо ни која су то „друга њима (калуђерима) позната средства“ која употребљавају „над истим сумашедшим к исцеленију њиховом“. Биће да су то *кладе*, какве сам пре десетак година видео у једној ћелији старога манастира Горњака, у које спутавају умоболнике. То су две дебеле и тешке греде, које су на једној страни састављене дрвеним клином, те се могу склапати и одклапати од прилике као бријач. У њима су удубљења, у која се утуре ноге болесникове, па се онда греде саставе и с друге стране клином једна за другу притврде, тако да болесник може лежати само на леђима. Метање у кладе сматра се као добар лек за умоболне, те народ моли калуђере да метну у кладе болеснике не само кад су немирни, већ и кад су мирни. Кад су немирни остају у кладама по двадесет и четири сата, а кад су мирни, онда мање. За простирку болесницима се стере само мало сена или сламе, и то је све. Кад сам ја посетио Горњак, место на коме је лежао последњи болесник било је застро само пасуљевом сламом. Да ли калуђери имају још каквих „средстава“ „к исцеленију“ умоболних није ми познато.

Српска медицинска литература до краја прве владе Кнеза Милоша била је врло слаба и безначајна. Она се састојала само из нешто популарних књига о чувању здравља, предохране и лечењу болести¹⁾ и нешто популарних чланака и бележака, истога садржаја, што су излазили по календарима, алманасима, новинама и часописима. Од те литературе Србија није имала никакве користи, јер је народ у њој био неписмен. Оно мало њених писмених људи, због слабих веза са Аустријом, тадашњим центром српске књижевне продукције, слабо се долазило до њих.

9 септембра 1831 године јавља се у Србији прва штампана ствар из области медицине. То је „Упуство за лечење колере“²⁾. 1832 године јавља се и прва медицинска књижица под насловом „Средство против колере“³⁾. Ко је њезин писац није нам познато. „Упуство“ и „Средство“ су једини прилози српској медицинској литератури из државе Кнеза Милоша. У актима Државне Архиве нашао сам још један, у рукопису, под насловом: „Колера азијатическа како се од ње чувати и лечити треба“, који је 1836 године написао Павле Јовичић, медицине и хирургије доктор.⁴⁾ И то је све.

¹⁾ Ст. Новаковић, Српска Библиографија, бр. 86, 241, 267, 404, 505, 514, 543, 572, 670, 782, 783, 792, 799, 809, 834, 908, 972, 1093; Летопис Матице Српске, књ. 2118, стр. 111.

²⁾ Мвх. Гавриловић, Милош Обреновић и Вук С. Караџић, стр. 46.

³⁾ Средство против холере. У Београду, у книж. српској типографији 1832 фол. 1. таб. (Ст. Новаковић, Срп. Библиографија, бр. 838).

⁴⁾ Држ. Арх., Лекари и апотекари.

1834 године извршена је у Бечу анализа неких минералних вода у Србији¹⁾. С јесени 1835 године пропутовао је Србију Барон Хердер „краљевско саксонски управитељ рудокопства“, да би „остављене старе мајдане и рудокопње србске и у опште рудно стање ове земље извидио и испитао“. Том приликом посетио је Брестовачку Бању, Гамзиградску Бању, Соко Бању, Рибарску Бању, Треботин и Јошаничку Бању, и вршио испињавања њихових вода. 19 октобра, бавећи се у Чачку, извршио је хемијско испитивање вода са шеснаест места из Србије, „од којих је пробу имао“.²⁾ Неке је минералне воде после тога, испитивао Др. Е. Линенмајер. Др. Карло Пацек, пак, све је минералне воде у Србији класификовао и утврдио у којим болестима и како која треба да се употребљава³⁾.

Лековите су воде у Србији биле у страшном стању. И ако је многим од њих долазио невољни свет са свију страна, и ако је и Кнез Милош употребљавао воду из неких од њих,⁴⁾ оне ни из да-

¹⁾ Држ. Арх., Лекарп и апотекари, писмо Д. Давидовића Кнезу Милошу од 13 октобра 1834.

²⁾ Барона Ж. А. В. Хердера Рударскиј пут по Србији 1835 Београд 1845.

³⁾ О целителним водама у Србији („Уранија“ за 1838 г. стр. 256); Др. Ем. П. Линденмајер, Минерална вода у Буковнику („Додатак к Србским Новинама“ за 1840, № 20 и 21); Исти, Опис минералних вода, Београд 1856; Исти, *Serbien dessen Entwicklung und Fortschritt im Sanitätswesen*, *Temesvár* 1876, стр. 43.

⁴⁾ 26. јуна 1837 пише из Крагујевца Арсеније Андрејевић Кнезу Милошу у Топчидер: „Симу подрумцију спремно сам у Буковик да киселе воде Вашој Светлости у Топчидер донесе“ (Држ. Арх., К. К., Нах. Крагујевачка 1837).

лека нису одговарале потребама болесника. Неке су биле онакве какве их је Бог створио, без икаквог људског додатка. У Ковиљачи „никаквог склоништа није било, нити је вода за купање удобно спремљена била“. У Рибарској Бањи „постојало је једно стародревно озидано купатило, но та је зграда сасвим трошна била“, тако „да се више у овој знаменитој бањи угодно купати не може“. У Јошаничкој Бањи „зданија тамошња за купање јесу врло несавршена“. И тако даље. Мислим да није потребно помињати да ни у једној бањи није било лекара.

За владе Кнеза Милоша почиње прво јаче интересовање за минералне воде. Тада су, као што смо видели, извршене прве анализе. Тада отпочињу и лекари слати у бање своје пацијенте. У њих одлазе и сам Кнез Милош и чланови његове фамилије.¹⁾ Тада отпочињу и прва стварања услова за угодност болесника у њима.

У ранија су времена болести у нашим земљама чиниле чуда од пустоши. Оне су, како се у споменицама каже „желе људе као пшеницу“, и од њих су „многи домови запустели“. Нарочито су турске вароши и вариши у којима је било Турака биле згодна легла за њих. Пословице: „Тако ме куга цариградска не омела“, „Не избија као куга из Сарајева“ и друге сличне јасно показују каква су опасна

¹⁾ 10 јула 1839 године пише из Београда Др. Максим Николић својим родитељима у Карловце: „О мени вам ништа познато не могу писати, само да ћу ово дана с Књагињом на киселе воде ићи у Буковик, четрнаест сати од Београда, а одавде може бити у Бању, то јест у Топлице, које далеко одстаје“. Почетком августа исте године пише Др. Николић своме брату: „Дошао сам с киселе воде ово дана“ (Оригинали ових писама својина су Госпођице Олге Косановић).

огњишта за болештине биле турске вароши. Због тога је Турско Царство, да се из њега не би болести даље шириле, врло рано било затварано од других европских држава лазаретима, контумацима и карантинима. Земунски контумац, и пре и за владе Кнеза Милоша, био је стална сметња брзом преласку из Србије у Аустрију. Било у Србији болештина или не, у њему се морало провести прописано време. Исто је тако било и на свима другим местима, где се из Турске излазило у друге земље. У самој пак Турској болести су се шириле до миле воље. Из једне вароши пренашали су их путници, кириције и војници у другу; из вароши су се преносиле у села, те су често читави крајеви или опустошавани или расељавани.

Последња зараза која је у Србији оставила страховитих трагова била је 1814, 1815 и 1816 године. Она је косила по читавој Турској, по Босни, Херцеговини, Румелији, Скендерији и Шумадији. Због својих грозних последица она се помињала и у историјским споменицима, а у народу се о њој са ужасом приповедало. Због тако сверепих успомена у обновљеној Србији под Кнезом Милошем било је велико старање око спречавања и угушивања болештина. Како је тада Кнез Милош био једино „правителство“ (како то згодно каже Вук Караџић), од кога је све зависило, то је и у погледу одбране од болести он био све и сва. Он, пак, знајући и сам из скорашње прошлости за све страхоте које болести проузрокују, био је неуморан у борби противу њих. Човек не би могао ни замислити колико је ревности Кнез Милош показивао у штићењу земље од разних болести. Из његове се, пак, преписке види

да се, чим би чуо да се негде око Србије појавила каква епидемија, преко својих људи интересовао о њеном кретању и напредовању,¹⁾ и чинио све што је знао да земљу сачува. Но није само то, он је ишао још много даље, управо тако далеко да му се мо-
рамо чудити и одати у том погледу сваку хвалу.

Да би се јасно видело какав је био у односу према заразама најбоље је изнети овај пример: Једна од најватренијих његових жеља била је да се у Србији што више света насели из околних земаља. Жеља је била сасвим оправдана, кад се узме на ум да је слабо насељену Србију ваљало бројно ојачати: прво, да би лакше могла резистирати спољном непријатељу, а друго, да би давала више прихода, који су били тако потребни за њено подизање. Најзад, слободна је Србија имала и дужност да пружи уточишта „страдајућој браћи под туђинским игом“. Због тога је Кнез Милош не само допуштао досељавање у Србију из околних српских земаља, већ га је и помагао, и свима могућим средствима излазио досељеницима и бегунцима на сусрет. Али кад је била у питању заштита од болештина, он је и ту своју ватрену жељу приносио на жртву. 1829 године услед зулума турске војске, која је поред Дунава у видинском и тимочком крају ратовала противу Руса, народ из тих крајева нагне у масама у Србију. Кнез Милош нареди да се бегунци примају, размештају и помажу колико се и како се најбоље може. Читавога су лета гомиле преплашенога света долазиле у Србију и ту налазиле потпунога брат-

¹⁾ Држ. Арх., К. К., Нах. Пожаревачка, писмо Стефана Стефановића Кнезу Милошу од 30 септ. 1829 и писмо Стефана Илића од 1 јуна 1836.

скога гостопримства. Али се у јесен те године појави у Видину „кужна болест“. Чим Кнез Милош сазна за то, одмах нареди да се досељавање спречи. На Поречкој Реци начини се, по његовој наредби, контумац и утврди се јаким стражама. По свима путовима који воде од Црне Реке и Крајине беху постављени оружани људи, који су нагонили свет само на један, мирочки, пут, који је водио ка поречком контумацу. На тај начин Србија би тада спасена од уношења заразе.

1831 године завлада колера по читавој Галицији и Мађарској. Свуда завлада страх и трепет не само од болести, већ и од њених последица. Све комуникације престадоше, а пазари усануше. „Ми трговци који од пазара живимо, кад га нестане онда смо пропали, а ево зло нам је код куће“, пише из Пеште Јосиф Милувук почетком јула 1831 године. Почетком августа дође колера у Земун. Од 1 до 23 августа помори она у Земуну на 200 душа, те се заведоше предостројне мере. На сваких десет кућа постави се по један надзорник, који их је морао свако јутро обићи и видети је ли све здраво и држи ли се чисто. Школе и цркве се затворише (само у „бирцузе и кафане сме ко год хоће“, вели иронично један савременик, Земунац). Београд се тада нађе пред грозном опасношћу, „Кака је наша овдашња полиција и како смо измијешани с Турцима, ако овђе дође колера, биће рахат што ниђе није била, како је у Европу дошла“, пише у то доба Вук Караџић¹⁾ Да би се опасност отклонила Кнез Милош предузе са свим озбиљне мере. Он нареди да се „из Земуна не да амо ни за једну пару ништа што се једе“. За тим, колико је у Београду он био у власти,

¹⁾ Вукова Преписка IV, 158.

нареди да се одржава чистота и избегава све што може болест раширити. Најзад на све стране поче разбирати и о леку против колере. Аустријски ђенерал Фојт посла му, ваљда на његово тражење, у августу 1831, „на немачком језику“ лек, „који је син покојнога Антуна у земунском контумацу противу колере пронашао“. 7 септембра послао му је исти лек на „српском језику“ и Вук Караџић.¹⁾ 9 септембра, пак, наштампано је у тек заведеној „Књажевско-Србској Типографији“, као прва штампана ствар у Србији, једно „Упуство“ за лечење колере.²⁾ Да ли баш због ових предострожности или иначе, тек и у овај мах, сем неколико смртних случајева у Београду, и, сем што је у унутрашњости у свакој кући било грознице, у „којој се и бљује и ћера напоље, али се не умире“,³⁾ Србија би поштеђена.

1836 године завлада у Босни и Херцеговини „зла и жестока, пријека и напрасна болест зовома колера“. Отуда она пређе и у Србију, али сад у пуној збиљи и са свима ужасима. Нарочито узе маха у Подрињу и у западним крајевима Србије. Умирање и пустош почеше на све стране. Нарочито се беше улегла међу новодосељене Крајишнике у Лозници, Лешници и Липници, који изгледа да су је били и донели у Србију. Само у Лозници умирало је у почетку по 5—6, а после и по 10 и по 15 Крајишника дневно. Свет се поплаши и врло узнемири. Примитиван и празноверан отпоче се помагати како је знао. Неки су, по традиционалном обичају за

¹⁾ Вукова Преписка IV, 162.

²⁾ М. Гавриловић, Милош Обреновић и Вук Стеф Караџић, 46.

³⁾ Вукова Преписка I, 402.

време болештина, тражили близнаке да са воловима близнацима узору бразду око њиховог села, преко које болест не може прећи; а кад би при свем том ипак прешла, онда су је невине девојке у поноћи хватале у котарице и износиле из села. Крајишници, насељени по напуштеним турским кућама, нашли су да их „ова болест постизава... што у турским кућама седе, које су грађене у празничне дане“, те су молили да се разиђу по брдима, док болест не прође.¹⁾ Села и вароши почеше да се исељавају у планине на чиста места. Видевши да болест и у Крагујевцу „сви-репствује“, Кнез Милош нареди у почетку септембра да сваки „може на поље изаћи, куд који хође, до времена докле се не чује да је речена болест у Крагујевцу дејствовати престала“.²⁾ Кнез Милош се није уздизао високо од народних појмова о урзоцима болести и предохрани од њих. Да би, по народним појмовима, обезбедио од колере себе, своју породицу и околину, он нареди те девет баба голих као од мајке рођених, за једну ноћ, поред ватре, тајно, опереду и изаткају кошуљу, кроз коју се по том провуче он сам, па онда сви чланови његове породице, сва његова свита и сви војници.

Сем свега овога предузете су и друге озбиљније мере. Цео тадашњи државни апарат би кренут против колере. По друмовима беху намештене страже да пазе да се свет из заражених места, нарочито Крајишници, не разилазе по земљи и не разносе

¹⁾ Држ. Арх., К. К., Држ. Савет, писмо Јанићија Ђурића, Станка Јурвића, Јеремије Здравковића и Лазара Теодоровића из Лознице 29 јула 1836.

²⁾ Држ. Арх., К. К., Држ. Савет 3 септембар 1836. No 3581.

заразу. „Што се пак препитанија њиховог тиче“, наређује Кнез Милош, „да им се (у зараженим местима) храна даје где се ко затекао, само да се остали свет не буну, које се лако у приликама оваквим догађа да своје куће остављају и беже у планину“. У Крагујевцу се на све стране разбирало о леку против колере. Чак је сам Кнез Милош састављао рецепте од народних лекова и слао преко Совета народним старешинама с препоруком да се свет њима „својски и дерзновено лечи“. Ни тадашњи скромни санитет није стајао скрштених руку. У Државној Архиви, из које су понајвише и узети ови податци, чува се и данас рукопис „Павла Јовичића, медицине и хирургије доктора“ под насловом „Колера азијатическа, како се од ње лечити и чувати треба“,¹⁾ који је тада написан. Оно мало лекара што их је Србија имала беху разаслати у кухне крајеве да се нађу свету на невољи. У Подриње би послат Др. Линденмајер, у Ваљево Др. Николић. И ако су детаљи њиховог рада непознати, лако је замислити колико су имали напора да, у тадашњим примитивним приликама, без апотека, без лекова, и без помоћног ослобља, што учине, док са настанком зиме није болест престала.

Нешто касније јави се у Србији и куга. Она захвати јужну Србију. Пренесена из Египта, она се рашири по целој Турској Царевини. 1836 године она дође у Цариград и Једрене. Почетком лета рашири се до Пирота и Ниша, на домак границе Србије. Ужасе од куге из 1814—1816 године још су добро памтили старији и средовечни људи. Они су били у живој успомени и Кнезу Милошу. Сем тога страхоте од колере још су владале у земљи. Нова ватра

¹⁾ Држ. Арх., К. К., Лекарни и апотекарни 1836.

са југа баци у страх и трепет целу Србију; нарочито се од ње поплаши свет по градовима, где је куга увек јаче хватала маха но по селима. Имућније породице стану се спремати да напусте своје домове и да се склоне у Аустрију или у удаљена села. У овако тешким приликама Кнез Милош разви сву своју енергију. Сем живог интересовања о кретању куге по суседним земљама, он пожуре да јој спречи улазак у Србију, нарочито на главном уласку, цариградским друмом. Почевши од септембра 1836 године сви путници који су долазили тим путем задржавани су у карантину по пет дана. Више се нису могли држати, јер није било довољно просторија. Због тога је одмах било отпочето зидање нових зграда. Почетком пролећа 1837 године биле су готове пољске болнице и карантини у Алексинцу за цариградски друм, у Радујевцу — према Видинској Области, у Мокрој Гори, Љубовији и Рачи — према Старој Србији и Босни.

Да би постигао што пунији успех у спречавању уношења куге, Кнез Милош се обрати аустријској влади да му уступи стручне људе, који умеју управљати карантинима и упућивати свет у одржавању привремених болница. Како је Аустрији било много стало до тога да се болест из Турске, преко Србије, не пренесе и у њене крајеве, одмах изађе на сусрет Кнезу Милошу и пошље у Србију више својих чиновника из земунског контумаца, а међу њима и контумацског лекара Нађа, који је најбоље познавао одредбе санитарских закона и који је својом одлучношћу умео да им прибави потребно поштовање. Он дође у Србију и врло ревносно отпоче свој рад. У исто време Кнез Милош нареди да

се око целе границе према Турској начине опкопи, настојавајући често сам лично да се овај посао што брижљивије изврши. Дуж целе границе буду постављене војничке страже, којима су управљали официри. Младен Жујовић био је са својим водом у Суповцу, Ђоша Миловановић у Алексинцу и тако редом. На свакој стражи била су по два до три војника и по толико сељака, над којима је био по један буљубаша. Не неким местима, где је између стража било повеће растојање, били су подигнути пикети са по два војника. Ове многобројне страже озбиљно су контролисане честим патролама.¹⁾ Уз то Кнез Милош издаде наредбу да се из Турске пуштају људи у Србију само оним путовима, на којима су привремене болнице и карантини. Прелажење на сваком другом месту забрани потпуно, наредивши да се на свакога пуца, ко би, после позива и опомене, покушао да пређе. Ова је наредба саопштена и пограничним турским властима. Она је и извршивана са пуном збиљом. Неки Турци, не верујући да се тако далеко сме ићи, покушали су да је не послушају, али су одмах најочевидније осетили колико је била озбиљна. До тога су времена људи из Турске по гдешто прелазили на нашу страну и слободно пасли своју стоку. Наредба Кнеза Милоша вредела је и за њих. На Копаонику плати главом један Арнаутин, на другим местима би исто са још некима, и наредба Кнеза Милоша доби пуну важност. Да није било једног неискусног лекара, Србија ни тада не би осетила дејство страшне заразе.

Болест је по Турској, међу тим чинила права чуда. У Нишу је косила по стотину душа на дан.

¹⁾ Младен Жујовић, Белешке. 30

Благодарећи строгим мерама и њиховом испуњавању Србија је била непрестано поштеђена. Народ већ поче да се осећа безбедан и да се смирује од узбуђења, кад на један пут пуче глас да је куга избила у Ражњу и Јагодини. Дваестак турских војника беше упућено преко Ниша и Алексинца у Београд. Издржавајући карантин у Алексинцу тројица се од њих разболе, а један и умре. Карантински лекар Др. Мајнер, који никад дотле није био видео куге, нађе да није умро од куге, и ако су његови искусни помоћници тврдили да јесте, и чим се сврши издржавање карантина, он све остале пусти да могу слободно ићи у Београд. Ма да је од свију њих само један уз пут умро и сахрањен између Ћуприје и Јагодине, и ма да су, после тога, сви остали потпуно здрави стигли у Београд, ипак су они уз пут посејали кужне клице у Ражњу и Јагодини. И у једном и удругом месту сви који су са њима били у хановима, у којима су преноћили, поразбољевају се и помру.

Сад је било очевидно да је зараза унесена и да њена ватра може да се рашири и да начини покоре, какве је пре двадесет година чинила. Одмах су предузете нове мере за локализовање и спречавање. И у Ражњу и у Јагодини заражене куће беху стављене под строгу стражу. Око обеју вароши постави се троструки ланац од стражара, који нису допуштали никоме да из њих изађе. Цео пут кроз Србију, којим су прошли турски војници би оглашен за заразан. Сва комуникација на њему би заустављена. Веза са местима кроз која су војници прошли би прекинута. Цео Београд, у који су војници отишли, би проглашен да је у карантину, и би опсађен густом

стражом, која никоме није допуштала ни ући ни изаћи из вароши. У залуд је београдски паша протествовао противу српске опсаде, наредбе су се Кнеза Милоша морале тачно испуњавати. Само они из поседнутих места, који су имали неодложних потреба, пуштани су да изађу, али пошто издрже строги карантин.

Центар заразе била је Јагодна. У њој је куга најјаче косила. За санитетског надзорника у њој би постављен Др. Нађ. Он доби овлашћење да предузме све мере које за добро нађе, а властима би препоручено да му се у свему покоравају. Он нареди да се умрли сахрањују у засебном гробљу и да се покућанство и намештај заражених кућа, без икаквог милосрђа, спаљују. Неколики Јагодинци, који су покушавали да прекрше санитетске прописе, били су одмах пушкарани. Благодаревши таквим мерама болест је брзо локализована. Од вароши су захваћене само: Ражањ, Параћин и Јагодина, а од села: Ћићевац, Радошевац, Варош и Пардик. По извештају Др. Нађа од 8 новембра 1837 године у свима овим местима разболеле су се од куге 243 душе, од којих су умрле 192.¹⁾ Даље од тога куга није отишла, сем неких села у Ваљевском Округу, где је брзо угушена.²⁾ Београд је био потпуно поштеђен.

Пошто је зараза прешла, заражена су места, под надзором Др. Нађа, дезинфикована. Сви пред-

¹⁾ М. Петровић I. 350.

²⁾ 20 децембра 1837 године одговара Јаков Живановић на два писма Др. Максима Никколића рачанског карантинског лекара, која му је послао из Среза Колубарског: „Радује ме такође да је куга у истом окружију угушена; да Бог да да се више и не врати“ (Оригинал писма је својина Госпођице Олге Косановић).

мети, за које се само посумњало да су окужени, били су попаљени. Водом и сирћетом опрана су сва одећа, све постеље и сви ћилими. Сви су домови окречени и опрани. Јагодински хан, у коме се болест најпре појавила, био је спаљен. Како је Ражањ био мала и бедна паланка са земљаним и сламом покривеним кућицама и на нездравом месту, те га је било тешко дезинфиковати, његовом је становништу наређено да се пресели на друго место, а старе се куће предаду ватри.

Тако су за владе Кнеза Милоша спречаване и угушиване заразе. Простор не допушта да набрајамо све старање и сву преписку Кнеза Милоша око тога. У нашој Државној Архиви, она врховима од маказа, чиме ли, с краја на крај изрешетана акта из тога су времена. Рупе и подеротине на њима су грађене јамачно ради кађења, дезинфиковања или неке друге врсте чишћења од заразних клица, да се ни њима не би могла болест пренети. За дуго време у Државној Архиви су акта од тако избушене хартије. Очевидно није смело бити другојаче. Та акта сем што својом садржином показују грозничаво старање, мере и општу предостражност, која је била као по команди, све то скупа показују и својим изгледом. Само тако ревносном старању и строгости, која је често прелазила у сверепоност, има се благодарити што заразе за време Кнеза Милоша, у онако примитивним и нехигијенским приликама, нису могле узимати великога маха. Само томе има да се благодари што је куга 1837 године ограничена на три месеца и на релативно мало жртава. Одајући хвалу Кнезу Милошу због спречавања и угушивања куге 1837 године, његов лични лекар др. Б. Куниберт

вели: „Становништво би Србије том приликом без њега било десетковано, њена трговина била би уништена, животни интереси били би засути, а општи напредак био би задржан једним од најстрашнијих бичева“.¹⁾

Такве су биле медицинске прилике за време прве владе Кнеза Милоша. Таква је била његова улога у њима. Од човека његова васпитања, културе и погледа на болести, лечење и лекаре не може се ништа више очекивати.

---

¹⁾ Куниберт 517; Види и Споменик 17, 39.

У складу са Стратегијом развоја информационог друштва у Републици Србији до 2020. године (Службени гласник РС бр. 51/2010), а у жељи да корисницима учинимо видљивим садржај обимног библиотечног фонда којим библиотека Управе за заједничке послове републичких органа располаже, претходних година започели смо дигитализовање богате и разноврсне грађе. Са задовољством представљамо неке наслове из до сада дигитализованих монографских публикација, које се у целини могу видети у ПДФ формату на адреси: <http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

1930. година

Закон о земљишним књигама од 18. маја 1930. године

Данило М. Ненадовић: Два јуриша на закључку прве битке у Добруци у борбама Прве српске добровољачке дивизије 5–7. септембра 1916. године, 1930.

1932. година

Радивоје Николајевић: Издавање криваца по југословенском законодавству (L'extradition en Yougoslavie), 1932. (са посветом аутора)

Др Драг. Страњаковић: Србија Пијемонт Јужних Словена 1842–1853, 1932.

1933. година

Др Тома Живановић: Потреба и разлози унификације кривичног права и права у опште словенских држава (Besoin et raisons de l'unification du droit criminal et du droit en general des Etats slaves), 1933.

Хипотека на речним бродовима у словенским државама (L'hypothèque fluviale dans les Etats slaves), 1933.

Др Михајло Вуковић, старшина среског суда: Превозни уговор, 1933. (са посветом аутора)

Мита Димитријевић, Милован Лазаревић: Изборни закон пред Народном скупштином, 1933.

Др Емил Стефановић: Уставни нацрт сталешке државе, 1933. (са посветом аутора)

Министарство пољопривреде Краљевине Југославије: Аграрна реформа, књига II: Закон о насељавању Јужних крајева, 1933.

Закон о општинама, 1933.

1934. година

Др Илија А. Пржић: Државно и међународно право (Droit Interne et Droit International), 1934.

Др Илија А. Пржић: Издавање криваца у међународном праву (L'extradition en Droit International), 1934.

Др Борислав Т. Благојевић (Dr Borislav T. Blagoyevitch): Егзекватура страних пресуда по закону о извршењу и обезбеђењу (L'executur des jugements étrangers selon la loi yougoslave), 1934. (са посветом аутора)

Др Јозо Штефановић, адвокат, члан комисије за израду нацрта Трговачког законика Краљевине Југославије у Министарству правде, Загреб: Мало о праву трговачког рачуноводства (Поводом питања реформе неких његових одредаба), 1934.

Живојин М. Перић: Лично брачно право по српском грађанском закону, 1934.

Др Фердо Чулиновић: Жена у нашем кривичном праву, 1934. (са посветом аутора)

Др Урош Круљ: Сенатски говори, 1934.

За правично решење положаја градских службеника у закону о градовима, 1934.

1935. година

Др Илија А. Пржић: Извори међународног права, 1935.

Угоститељски зборник: хотели, ресторани, свратишта или коначишта, гостионице, кафане, пансиони, бифеи, народне кухиње и крчме, 1935.

Др Сигфрид Перлберг: Кривично правна одговорност органа и намештеника новчаних завода, 1935.

Др Станко Франк: Кривична одговорност органа и чиновника новчаних завода, 1935.

Др Хуго Верк: Изједначавање приватног осигуравајућег права, 1935.

Др Александар Соловјев: Кажњавање неверне жене у црногорском и византиском праву, 1935.

Др Радоје Вукчевић, адвокат: Кривична одговорност органа новчаних завода, 1935.

Милош М. Јовичић: Правни односи у породици. Лични односи међу супрузима, родитељско право, 1935.

Арсен М. Боремовић, заменик државног тужиоца: Право бранилаца у припремном поступку, 1935.

5

ПРЕГЛЕД НОВИХ КЊИГА

1. ДВОРСКИ КОМПЛЕКС НА ДЕДИЊУ
Душан М. Бабац и др.
Београд: Завод за уџбенике, 2012.
2. СА ПАШЊАКА ДО НАУЧЕЊАКА
Михајло Пупин
Београд: Завод за уџбенике, 2015.
3. СА СРПСКОМ ВОЈСКОМ: ТРАГИЧНА ЕПОПЕЈА ЈЕДНОГ
НАРОДА
Анри Барби
Нови Сад: Прометеј; Београд: Радио-телевизија Србије, 2015.
4. ПРВИ СВЕТСКИ РАТ: КОНТРОВЕРЗЕ, ПАРАДОКСИ,
РЕИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ
Лучијан Боја
Нови Сад: Прометеј; Београд: Радио-телевизија Србије, 2015.
5. ДУХ ПАГАНСКОГ НАСЛЕЂА У СРПСКОЈ
ТРАДИЦИОНАЛНОЈ КУЛТУРИ
Бојан Јовановић
Београд: Дерета, 2015.
6. СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ: БИОГРАФИЈА ПРВОГ
СРПСКОГ КРАЉА ИЛИ ЗАШТО СРБИ НИСУ КАТОЛИЦИ
Лука Мичета
Београд: Лагуна, 2015.
7. ТЕОРИЈА ЗАВЕРЕ: НИВО 3: ШКОЛА ЗА УБИЦЕ
Дејан Лучић
Београд: Лагуна, 2015.
8. ТАЈНИ ЖИВОТ БРОЈЕВА
Холм Фрибе, Филип Алберс
Београд: Лагуна, 2015.
9. ТЕСЛИНА ПОШИЉКА
Вања Булић
Београд: Лагуна, 2015.
10. ЗАШТО ПСУЈЕМ
Ведрана Рудан
Београд: Лагуна, 2015.
11. СМРТ АРТЕМИЈА КРУЗА
Карлос Фуентес
Београд: Дерета, 2015.
12. О РОДИТЕЉИМА И ДЕЦИ
Емил Хакл
Београд: Дерета, 2015.

13. ПРОЗИРНЕ СТВАРИ
Владимир Владимирович Набоков
Београд: Дерета, 2015.
14. ПОХОД АЛЕКСАНДРА ВЕЛИКОГ
Флавије Аријан
Београд: Дерета, 2015.
15. ДЕЧАК А
Џонатан Тригел
Београд: Дерета, 2015.
16. ИСКУСНИ МОМЦИ
Пјер Паоло Пазолини
Београд: Дерета, 2015.
17. ИЗГУБЉЕНА РЕЧ
Оја Бајдар
Београд: Дерета, 2015.
18. КЛАНИЦА ПЕТ ИЛИ ДЕЧЈИ КРСТАШКИ РАТ
Курт Вонегат
Београд: Дерета, 2015.
19. АД АСТА
Патрик Оуржедњик
Београд: Дерета, 2015.
20. ФИЛМСКИ КЛУБ
Дејвид Гилмур
Београд: Дерета, 2015.
21. ШТА ГЛЕДАШ? 150 ГОДИНА МОДЕРНЕ УМЕТНОСТИ У
ТРЕПТАЈУ ОКА
Вил Гомперц
Београд: Дерета, 2015.
22. СЕДАМ РАЗГОВОРА СА ХОРХЕОМ ЛУИСОМ
БОРХЕСОМ
Хорхе Луис Борхес; Фернандо Сорентино
Београд: Дерета, 2015.
23. ПЛЕС ПО УЖАРЕНОМ ПЕСКУ
Петар Зец
Београд: Дерета, 2015.
24. СЛИКАР ПРОЛАЗНОГ СВЕТА
Казуо Ишигуро
Београд: Дерета, 2015.
25. ПУТ У РАЦАСТАН
Стеван Пешић
Београд: Дерета, 2015.

26. ВИДЕО
Милан Оклопцић
Београд: Дерета, 2015.
27. ЗАКОПАНИ ЦИН
Казуо Ишигуро
Београд: Дерета, 2015.
28. КУЋА ВЕСЕЉА
Идит Вортон
Београд: Дерета, 2015.
29. ВЕСЕЛА НАУКА
Фридрих Вилхелм Ниче
Београд: Дерета, 2015.
30. САКУПЉАЊЕ ВУНЕ
Пети Смит
Београд: Геопоетика издаваштво, 2015.
31. СЕТОВ ЗАВЕТ
Соња Бесфорд
Београд: Геопоетика издаваштво, 2015.
32. ЛУДАК СА ТРГА СЛОБОДЕ
Хасан Бласим
Београд: Геопоетика издаваштво, 2015.
33. ЛАКИ СВЕТОВИ
Татјана Толстој
Београд: Геопоетика издаваштво, 2015.
34. ЧАСОВИ ЧИТАЊА: КАМАСУТРА ЗАЉУБЉЕНИКА У
КЊИГУ
Александар Генис
Београд: Геопоетика издаваштво, 2015.
35. ДАНИ У ПОВЕСТИ ТИШИНЕ
Мерете Линстрем
Београд: Геопоетика издаваштво, 2015.
36. ТАМНА МАТЕРИЈА
Мојца Кумердеј
Београд: Геопоетика издаваштво, 2015.
37. ТЕЛУРИЈА
Владимир Сорокин
Београд: Геопоетика издаваштво, 2015.
38. КАКО РАДИ МУЗИКА
Дејвид Бирн
Београд: Геопоетика издаваштво, 2015.

PREPORUČUJEMO

1. Aleksandra Mokranjac: GRAD I HRAM / Beograd: Službeni glasnik, 2015.

Preuzeto sa sajta: <http://www.slglasnik.com/гласник-препоручује/град-и-храм>

Godinu-dve dana posle *Antologije arhitekture i civilizacije* Aleksandre Mokranjac, dela o kom sam i pisao i rado govorio na predstavljanjima – iščitavam njene nove eseje i studije u čijoj su žiži, očekivano, ponovo arhitektonski svetovi i sazvežđa. Arhitektura je tu, još jednom – glavni junak, počesto neshvaćen i skrajnut, pa i loupotrebljen od onih koji bi trebalo da o njemu/njoj najviše vode brigu... Arhitektura je, dakle, u središtu, opažajnom i misaonom fokusu autora, arhitektura sa svim svojim paralelnim i pratećim fenomenima, a naročito hotimičnim pre nego slučajnim previdima vezanim za, kako to često podvlači arhitekta Aleksandra Mokranjac, „konstitutivnu ulogu arhitekture u nastanku i razvoju civilizacije.“ Odakle takva privilegovana uloga arhitekture? Koliko god se i savremena arhitektonska produkcija i graditeljsko nasleđe kroz istoriju tretiraju najčešće u okvirima stilova i vladajućih umetničkih tokova – duha i ukusa vremena – svim tim estetsko-estetičkim podelama, poetikama i razmatranjima izmiče ona najbitnija komponenta. Etička... Etički aspekti arhitekture poseban su motivacioni sloj knjige *Grad i Hram*.

Akademik Branislav Mitrović

Kada je poznati teoretičar Čarls Landri razmatrao pojmove idealnog grada, zaključio je da su najbolja mesta ona koja imaju bogat sadržaj i iskustva, koja su, u suštini, dalekovida u svom konceptu. To je emotivno zadovoljavajući grad, ali nije grad emocija. A osećanja su ono što nas čini istovremeno ranjivim i uzvišenim – o čemu govori ova knjiga.

Petar V. Arbutina

Preuzeto sa sajta: <https://rujanski.wordpress.com/2016/01/16/ka-novoj-integralnosti/>

KA NOVOJ INTEGRALNOSTI (I)

Pisati o knjizi/gama Aleksandre Mokranjac za svakog dovoljno hrabrog i samouverenog učenog čitaoca/tumača podrazumeva izazov i opasnost da se u

kritici ili tumačenju ode predaleko ili da se bude „ispod“ teme. Oba principa su podjednako ili pogrešni ili nedovoljni. Ovakvi tekstovi zahtevaju sagovornika koji će se nastaviti na njihovu misao i tamo gde im se direktno opire, jer autorkina potreba da govori o suštinama u pojavama, a ne obratno, stvara gusto tkanje raznih znanja i iskustava, te integralnost misli u semantičkoj polivalentnosti teksta. Zato postoje samo dva načina: pisati o onome što se ne razume, ili polemisati s onim što se otvara kao nastavak vlastite misli. Budući da pisac ovog teksta nema dovoljno znanja o Arhitekturi i civilizaciji – ni jednu ni drugu ne stvara nego trpi – a o književnosti zna tek ponešto, onda je jedini način „pisanja o pisanju“ slediti vlastiti instinkt ili strah, na isto mu dođe, i na taj način stati uz hrabre duhove koji imaju snage i volje da napišu ovakvu knjigu.

Samo se knjige i violine grade, sve ostalo se pravi, ali se ne stvara; i grad se gradi (nije li ovo dublet?), ali sobom. Ospoljava se u materijalnom i potvrđuje u duhovnom prostoru. Stremi visini i zauzima prostor s definicijom hrama u svom temelju/korenu. Ali hram nije institucija neke formalne konfesije, u njemu čovek ne doživljava mitsku metamorfozu, ne preoblikuje se u telu, već prolazi kroz istorijsku evoluciju i postaje ličnost – ta zaboravljena valuta čovekove mitske i mistične integralnosti. Samo takav čovek dostojan je grada i samo takav čovek može da ga obuhvati u duhu i prepozna u smislu. Ova knjiga je upravo put ka takvim prepoznavanjima, bez obzira na to da li se tekstovi u njoj ticali arhitekture, mitologije ili neke od književnih eksplikacija.

Kakva je veza između civilizacije i sudbine? Možda da tu relaciju postavimo ovako: ako tragamo za smislom grada, onda osećamo njegovu sudbinsku važnost. Pritom sudbinu na ovom mestu ne doživljavamo kao fatumsku predestinaciju blisku istočnjačkom pogledu na svet, već kao skup determinanti koje se poklapaju ili bliže definišu duhovni identitet i ospoljen prostor, kao poligon uzdizanja ili sunovrata nematerijalnih vrednosti u materijalnim manifestacijama građevinarstva i arhitekture. Ali civilizaciju ne možemo posmatrati samo u uzvišenosti civilizacijskih dostignuća; tako se vide samo zakoni vrednosti jednog zatvorenog sistema, koji o sebi misli najbolje jer se samo svojim zakonima i povinuje. Sveukupnost misli o postojanju podrazumeva sveukupnost pogleda, misao koja se suprotstavlja, ali i onu koja traži svoju istoriju spasenja ili letopis sunovrata – podjednako je važno. I jedna i druga se nalaze na stranicama ove knjige, kao suprotstavljeni pogledi, sadržinski i manifestacijski različiti, ali kao iste sudbine samo jedne zajednice, ujedinjene u svetu prošlosti, sadašnjosti i budućnosti – u svetu mrtvih i još nerođenih, kao i onih sadašnjih, koji svedoče.

Nije mi namera da na početku zaplašim čitaoca ovom knjigom ili svojim čitanjem, ali mi nije cilj ni da ga relaksiram. Želim samo da definišem okvire „civilizacijske misli“ i diskursa koji Aleksandra Mokranjac svojim duhovnim i naučnim posvećenjem gradi. Jer ona nije skeptik, važno je apostrofirati i tu funkcionalnu razliku, kao što kritika nije samo sud, kategorički najmanje. Moderna skepsa zna samo za interese, bez sadržaja, u krajnjoj liniji ona je sposobna jedino

za opskurnu – tautološku tvrdnju: „Interes je interes interesa.“ Od takve prazne tautologije autorka želi da odmakne svoje misli kao i od činjenice da je današnja civilizacija u najvećoj meri kult neznanica, partikularnih znanja, brutalnog samopouzdanja, nadmenog intelektualizma... svih onih nesposobnih za kontinuitet duhovne misije ili misli o svemu što ih nadilazi ili nečemu što nije predmet njihovih neposrednih interesovanja ili instinkata.

Aleksandra Mokranjac odlazi dalje od te mehanički reprodukovane slike urbanog pejzaža, potpomognute verbalnom ideologizacijom i skrivenom političkom prisilom. Ne zbog toga što svaka kulisa ili Potemkinovo selo imaju svoj rok trajanja, već zato što želi da se bavi uzrocima, a ne posledicama. Zato je u ovoj knjizi palimpsest bitan semantički, kao simbolički potencijal, a ne kao artefakt pismenosti – gradivnog elementa civilizacije i grada kao simbola i znaka. Samim tim, njeno definisanje društvene sfere i kolektivnog identiteta, te uticaja umetnosti, književnosti i arhitekture i njihovog prožimanja, nije skup pojedinačnih simbola određenih subjektivnim iskustvom ili akribijskim otajstvima. Ona želi – i u tome uspeva na sasvim originalan, renesansni način – da stvori polisistem odgovornog promišljanja kao skup i sklop različitih sistema koji se međusobno preklapaju, stvarajući strukturalne celine. Samim tim, veza između lokaliteta Mali Blagotin, „etičke čežnje hramova“, sakralne i urbane paradigme učestvovanja u istoriji, sveta živih i sveta mrtvih, „Balkana, kolevke Hrama i neba“... stvara novu integralnost, koja duboko u osnovnoj postavci podrazumeva vreme kao Borhesovu tačku Alef, u kojoj istovremeno postoje prošlost, sadašnjost i budućnost. Linearnost neophodnu za bliže određenje istorijskog vremena Aleksandra Mokranjac ostavlja u sekundarnom, poredbenom planu teksta, više kao aritmetičku vrednost vremena, udaljenu od njegove suštine, ili zbog jasnijeg tumačenja ideoloških i simboličkih intervencija na integralnoj slici sveta, prirodnom redu stvari, koji nije uvek imanentan ideji indukovanoj i artificijelnog poimanja trajanja, kome je ova autorka sklona. To u isto vreme predstavlja kritiku institucionalizovanog pamćenja, jer je autorki mnogo važnije da prostor i grad poistoveti s duhovnom inskripcijom, a ne s materijalnom pojavnošću i programiranim sledom događaja (pre)često pomerene i ideološki objektivizovane logike, koja nije ništa drugo nego politički instrumentalizovana prošlost koja stvara sebi sličnu budućnost.

Na ovom mestu je neophodno napraviti malu digresiju vezanu za političko mišljenje ili institucije, ali i pamćenje, jer prema ovim terminima, u najširem smislu, autorka ima polemički odnos, definišući ih u ključu svojih istraživanja i deskripcije. Politika je za nju daleko od atinskih aeropaga i diskurzivnog citata antičkog prauzora, a mnogo je bliža ovdašnjem srpskom korporativnom načinu vladanja i društvene (ne)odgovornosti „neovandalizma“ (termin A. M.). Definicija pamćenja kao izvesnog ekvivalenta istorijskih događaja i prepoznavanja kontinuiteta i citata u aktuelnom trenutku mnogo je bliža Fukoovom terminu kontrasećanja, gde subjektivnost pojedinca – to u punoći svog iskaza A. Mokranjac i jeste – iskazuje jasan otpor prema službenim ili aktuelnim verzijama istorijskog kontinuiteta. Samim tim, iskorak ka likovnoj umetnosti i dostignućima

srednjovekovnog graditeljstva i slikarstva na potpuno drugačiji način kontekstualizuje misao o istorijskom usponu i „padu u vreme“, odnosno o permanentnom izneveravanju istorijskih duhovnih istočnika na putu stvaranja „parazitopolisa“ (termin Patrika Gidsa, vezan za promišljanje sunovrata starog Rima), ili onoga grada koji je civilizacijska negacija, jer pronalazi arhitektonski oblik svog sunovrata i ritual u kome se favorizuje stalno izražavanje tih negacija. Očigledno je da su moderni gradovi u najvećoj meri (para)vrednosne hijerarhije, koje građane ne obavezuju u duhovnom, već samo u ritualnom i društvenom ispoljavanju. Oni naseljavaju predeo koji se prostire između ranije definisanih prinudnih vrednosti, prolaznosti kao osobine političkih mehanizama i materijalne stalnosti kao osobine građevinarstva. Na duhovnu komponentu ne računa niko osim pojedinih tumača i malobrojnih arhitekata, koji svoju profesionalnu misiju doživljavaju kompleksnije nego kao samo upotrebnu vrednost zanata. Dobro je što je Aleksandra Mokranjac u ovoj knjizi uspjela da apostrofira neke od njih.

(Prvi deo predgovora knjige *Grad i Hram*, Aleksandre Mokranjac, S.Glasnik 2015 – Nagrada ULUPUDS-a za doprinos istoriji i teoriji umetnosti, Beogradski sajam knjiga, oktobar, 2015)

Aleksandra Mokranjac

Aleksandra V. Mokranjac, rođena, živi i radi u Beogradu, gde je 1988.godi. diplomirala na Arhitektonskom fakultetu, Odsek projektovanje, u klasi profesora Dejana Nastića. Eseje, priče i prikaze objavljuje u periodici, od 1992.godine. Član ULUPUDS-a, samostalni umetnik od 2002.godine.

2. Darko Tanasković: NEOOSMANIZAM – povratak Turske na Balkan / Beograd: Službeni glasnik, 2010.

Preuzeto sa sajta: <http://www.slglasnik.com/pojedinacna-izdanja/neoosmanizam>

Naš istaknuti orijentalista i diplomata, koji je napisao nekoliko izvrsnih dijela o političkom islamu i ambasadoravao u Ankari, u nekoliko članaka, intervjuu i javnih predavanja, jasno i precizno prvi je prepoznao da se radi o neoosmanizmu – o novoj spoljnopoličkoj strategiji savremene Turske koja na prostoru zapadnog Balkana vidi svoju tradicionalnu interesnu sferu i legitimno područje svoga političkog uticaja. Sada se, evo, pred čitaocima nalazi Tanaskovićevo sažeta, temeljita i zaokružena analiza „strateške dubine“ (naslov Davutogluovog programskog dijela) iz koje je nastala operativna platforma s kojom po našim krajevima, iz mjeseca u mjesec, defiluju predsjednik Gul, premijer Erdogan i, ponajviše, sam ministar Davutoglu. Autor nam otkriva da turska diplomatija ima

više lica (kemalističko, islamističko, panturkističko i sl.) iza kojih se uvijek skriva neosmanizam – imperijalna nostalgija u kombinaciji s krajnjim pragmatizmom. Otuda tolike zbunjujuće kontroverze: glavni američki saveznik u regionu koji je prihvatio ruski energetska „Južni tok“, gorljivi pretendent na članstvo u EU koji bezobzirno guši prava kurdske manjine, jedini prijatelj Izraela u muslimanskom svijetu koji širi ruke prema Teheranu... Tanasković objašnjava i zbog čega na sve to ćute i Vašington i Moskva, kao i Brisel i Peking, a srpske političare u Beogradu i Banjaluci upozorava da agresivne turske inicijative možda i ne treba apriori odbijati, ali svakako treba voditi računa o njihovoj političkoj pozadini. A, indirektno, i to da se u srpskoj narodnoj percepciji biografija Mehmed-paše Sokolovića prije vezuje za „danak u krvi“ nego za blistavu velikovezirsku karijeru jednog sunarodnika.

Prof. dr Nenad Kecmanović

Preuzeto sa sajta:

<http://www.nspm.rs/prikazi/strategijska-dubina-turske-spoljne-politike.html?alphabet=1>

„Strategijska dubina” turske spoljne politike

Darko Tanasković: Neosmanizam – povratak Turske na Balkan

Samo desetak godina nakon smrti Kemala-paše Atatürka (1881–1938) njegovo životno delo u obličju nacionalne i sekularne turske države zapadnoevropskog tipa – bilo je izloženo postupnoj eroziji, uz laganu, ali strpljivu i dobro sračunatu, revalorizaciju doktrinarno-ideoloških dostignuća nekadašnjeg Osmanskog carstva. To je u prvom redu podrazumevalo reislamizaciju turskog društva, a ona se izvlačila ispod ljuštore ortodoksnog kemalizma, stvarajući pretpostavke za izgradnju jedne drugačije društvene i političke konjunktore u modernoj Turskoj. Tako su, po proceni mnogih istraživača savremene geopolitike na Bliskom istoku i na Balkanu, udareni temelji neosmanističke doktrine, koja je vazda bila prisutna u unutrašnjoj i spoljnoj politici posleratne Turske. Ta se doktrina nije uvek mogla lako identifikovati u turskoj politici usled svojih veoma specifičnih, gotovo fluidnih obeležja. Za vreme Hladnog rata neosmanizam je bio marginalna i gotovo neprepoznatljiva pojava zato što je bila u senci dominirajuće ideološke dihotomije, koja je obeležila međunarodne odnose u podeljenoj Evropi sredinom XX veka.

Posle pada Berlinskog zida i rasula komunističkog bloka, te raspada Sovjetskog saveza i komunističke Jugoslavije, neosmanizam je poprimio jasniju ideološku fizionomiju, koja se – opet u zavisnosti od konkretne situacije – različito manifestovala, ali vazda sa istim političkim ciljevima: jačanje političkog,

privrednog i vojnog uticaja Turske na zemlje u njenom „širem susedstvu”, koje su nekada pripadale Osmanskom carstvu. Tu se pre svega misli na zemlje Zakavkazja, Centralne Azije, Bliskog istoka i Balkana. Ovakav politički pravac posthladnoratovske Turske jasno se može uočiti kako za vreme predsednikovanja Turguta Ozala (1989–1993) i Sulejmana Demirela (1993– 2000) tako i danas za vreme predsednikovanja Abdulaha Gula (od 2007). Takva ideološko-politička platforma Turske se postupno kristalisala i brusila sadržeći u sebi i neke prikrivene („ketmenske”) komponente, premda turski državnici uglavnom osporavaju postojanje bilo kakve naznake neoosmanizma. Ipak, činjenice govore sasvim drugačije.

Neoosmanizam je uveliko prisutan u turskoj politici (unutrašnjoj i spoljnoj) što je vidljivo i na Balkanu poslednjih godina. Miroljub Jevtić je među prvima u Srbiji upozorio na ovakav politički pravac Turske već davne 1995. godine, u koautorskoj knjizi „Islam i geopolitička logika”. Međutim, prvo svestranije i slojevitije tumačenje doktrine neoosmanizma i turske spoljne politike potiče od prof. dr Darka Tanaskovića. Ovaj eminentni srpski orijentalista i diplomata nedavno je objavio knjigu manjeg opsega, pod simboličnim naslovom: „Neoosmanizam”. Povratak Turske na Balkan. U njoj veoma argumentovano i ubedljivo objašnjava strategiju turske diplomatije za XXI vek, a time i korene njenog aktuelnog političkog dinamizma. Ovo Tanaskovićevo delo utoliko je vrednije naše pažnje i iščitavanja zbog toga što je turski upliv na unutrašnju i spoljnu politiku Srbije danas već veoma vidljiv. Stoga je najpre potrebno utvrditi šta se podrazumeva pod pojmom neoosmanizam, zatim šta je njegovo osnovno ideološko-političko izвориšte i, na koncu, koji je prostor njegovog dosezanja.

„Strategijska dubina” Ahmeta Davutoglua – „turskog Kisindžera”

Pod neoosmanizmom Darko Tanasković podrazumeva specifičan ideološki program postupne reislamizacije turskog sekularnog društva i razgradnju temeljenih pretpostavki kemalizma, uz naglašeno jačanje međunarodnog položaja Turske, što se manifestuje na različite načine, zavisno od istorijskog trenutka i političkih okolnosti razdoblja posle Drugog svetskog rata. Tako se kao ključne odrednice neoosmanističke doktrine pojavljuju: islamizam (ali i panturkizam), pragmatizam i princip dvostrukih standarda u spoljnopolitičkom nastupu Turske. One gotovo neprimetno, ali uporno i sigurno, razgrađuju sekularno ustrojstvo države (po principu „tiha voda breg roni”), ostavljajući samo fasade kemalističkih institucija kao голу formu.

Tanasković naglašava da je reislamizacija turskog društva značajan sastavni element neoosmanizma. Reislamizacija je proces koji je u Turskoj naišao na plodno tle, pošto u njoj već više decenija funkcioniše veštački laicizam bez snažnog društvenog uporišta i legitimiteta. To se i te kako osetilo i u ovom delu Balkana, a manifestovalo se i u programu radikalne islamizacije bosanskih

muslimana izloženom u Islamskoj deklaraciji Alije Izetbegovića od 1971. godine. U njoj je Izetbegović uzgred oštro kritikovao Kemal-pašin sekularni poredak kao „evropski plagijat”, koji je od Turske načinio drugorazrednu državu, bez većeg političkog autoriteta u međunarodnim odnosima.

Kemalistički poredak turske države u suštini nije odraz turske političke stvarnosti. Zbog toga oružane snage u njemu imaju posebno naglašen pravno-politički položaj jer imaju ovlašćenja da intervenišu ako procene da civilna vlada krši laički karakter države. Međutim, islam je toliko duboko usađen u narodu da nikada nije ni izgubio status osnovnog polazišta ličnog i kolektivnog identiteta masa i njihovog orijentira u društvenom životu. U svojoj analizi Tanasković ovde prelazi sa prvog elementa neoosmanizma na drugi, a zatim i na treći njegov element, čime objašnjava kako ta doktrina sve više postaje kako obrazac za svakodnevni život u Turskoj tako i i okosnica turske diplomatije.

Politička praksa u Turskoj (ali i u nekim drugim muslimanskim zemljama) pokazala je da se primenom zapadnih ideja parlamentarne demokratije, pre ili kasnije, dovode na vlast (pro)islamističke političke snage, bez obzira na ustavno laički karakter turske države, visok stepen sekularizacije njenog javnog života, te moćnog položaja vojske, kao jedinog pouzdanog čuvara kemalizma. To znači da su tekovine kemalizma zapravo veoma krte i da se sekularni poredak može održavati samo nekom vrstom diktature, zaogrnutе plaštom parlamentarizma i modernosti. No, i kada razgrađuju sekularizam, turski političari to nikada neće javno priznati niti će se odreći Kemal-paše Ataturka i njegovih dostignuća. Pogotovu to neće pokazati pred zapadnim političarima, u čijim očima Turska (kao članica NATO) i dalje predstavlja najpouzdanijeg partnera među muslimanskim zemljama i najbolji primer da se i u muslimanskoj državi mogu primeniti ideje moderne demokratije zapadnoevropskog tipa. Međutim, što je više Ataturkovih slika u turskim kancelarijama, to je sve manje kemalizma u turskom javnom životu, – sugeriše Tanasković.

Na koncu, neoosmanističku doktrinu u spoljnopolitičkom nastupu Turske karakteriše i princip dvostrukih aršina, čija primena zavisi od konkretnih političkih interesa. Na primer, Turska odbija da prizna počinjeni genocid nad Jermenima tokom Prvog svetskog rata, ali je ultimativno zahtevala od Srbije da donese rezoluciju o tzv. genocidu nad bosanskim muslimanima u Srebrenici; ili: Turska je izvršila invaziju na severni deo Kipra, međunarodno priznatu državu, a priznala je samoprolašenu državu Kosovo, i sl.

Tako se postepeno oblikovala neoosmanistička politička doktrina, koju je teorijski utemeljio i koherentno uobličio akutelni šef turske diplomatije i poznati univerzitetski profesor Ahmet Davutoglu 2001. godine u svojoj knjizi Strategija dubine: međunarodni položaj Turske. Ta knjiga praktično služi kao platforma za tursku spoljnu politiku na početku XXI veka. Važno je pri tom naglasiti da je ovaj

agilni turski ministar predavao i na poznatom Međunarodnom islamskom univerzitetu u Kuala Lumpuru 1990–1995. godine, na kome su se okupljali muslimanski profesori i studenti iz čitavog sveta. Među njima je bio i reis-ul-ulema Bosne i Hercegovine Mustafa Cerić.

Tanasković ističe da Ahmet Davutoglu uvodi sintagmu strategijska dubina kao ključni pojam svoje neosmanističke teorijske paradigme, po kojoj je i sama knjiga dobila naziv. Ovaj pojam podrazumeva komponente istorijske i geografske dubine. Kao jedina legitimna naslednica istorije i geografije Osmanskog carstva, Turska poseduje ogroman politički potencijal. Ona se nalazi u centru evroazijskog geopolitičkog prostora, zbog čega je vekovima bila faktor svih najznačajnijih događaja koji su se preivali sa Bliskog istoka na Balkan i dalje, u katoličko-protestantska područja Evrope. U tom smislu, Davutoglu (i ostali protagonisti neosmanističke doktrine) odbija da prihvatu onu već izanđalu izreku, naročito popularnu u zapadnoj nauci i publicistici, da je Turska „most između Evrope i Bliskog istoka”. On ističe da Turska nije „most” nego „srce Evroazije”, njen prirodni centar koji će imati ključnu ulogu u sređivanju političkih i ekonomskih prilika na širokom prostoru „od Jadranskog mora do Centralne Azije” (kako je to nekad govorio Sulejman Demirel), zahvaljujući svojoj istorijskoj i geografskoj dubini. Turska poseduje, naglašava dalje Davutoglu, sve potrebne društvene komponente za takvu ulogu u suštinski izmenjenim međunarodnim odnosima: demokratski poredak, prosečno mlado i dinamično stanovništvo, formirano civilno društvo, stabilnu građansku klasu, tržišnu privredu i veoma respektabilnu naučnu i tehnološku infrastrukturu. Zahvaljujući ovim potencijalima, po mišljenju Ahmeta Davutoglua, Turska bi morala da izađe iz okvira dosadašnje pasivne spoljne politike i postane neimar nove političke i ekonomske konjunktore, revalorizujući svoje kulturno-istorijsko nasleđe i prednosti svog geografskog položaja. Drugim rečima, Davutoglu naglašava da Turska više ne može biti periferna država čija se politička uloga svodi na „most” između civilizacija, nego da mora povesti aktivnu spoljnu politiku i postati centar političkog odlučivanja. A da bi to postigla, mora izgraditi novi identitet, svojstven toj njenoj novoj ambicioznoj ulozi na širokom prostoru Evroazije. Raskidajući sa spoljno-političkom orijentacijom kemalističke Turske, Davutoglu preporučuje partnerstvo s velikim silama (SAD, Evropska unija, Rusija, Kina) i obnovu sfera svog uticaja, koje bi se teritorijalno poklapale s najvažnijim provincijama nekadašnjeg Osmanskog carstva. U tom konetkstu, domicilno muslimansko stanovništvo pojedinih regija poslužilo bi kao „građevinski materijal” za zdanje nove turske regionalne i globalne moći.

Već je naglašeno da su Kavkaz i Centralna Azija, Bliski istok i Balkan one oblasti u kojima savremena Turska želi da obnovi svoj politički i ekonomski, pa i vojni uticaj. Među njima poseban značaj ima Balkan, jer je on oduvek predstavljao, često poricanu bazu „turskog evropejstva”. Analizirajući ovaj aspekt doktrine neosmanizma, Tanasković se dodatno osvrnuo na jedan izuzetno važan esej turskog politikologa Mehmeta Ali Kiličbeja, pod nazivom „Mi smo zaista Evropljani”. U tom eseju posebno se naglašava da rat u Bosni nije predstavljao

plod hrišćansko-muslimanskog sukoba, niti je to bio rat civilizacija u viđenju Semjuela Hantingtona, nego najozbiljniji pokušaj u modernoj istoriji da se Turska izbacila iz Evrope i pošalje na Istok, kojem nikada nije pripadala i koji je za nju uvek bio beznačajan. Iz ovog eseja se jasno može videti da neoosmanisti izgrađuju novi identitet Turske, pretežno na političkim i kulturnim tragovima nekadašnjeg Osmanskog carstva u balkanskim zemljama. Za njih je Balkan primarna zona uticaja, i najveći deo njihovih aktivnosti biće posvećen rešavanju balkanskih političkih problema, dabome – kako to odgovara interesima savremene Turske. U tom smislu, indikativno je da za zvaničnu Tursku Srbija predstavlja „susednu zemlju”.

Podsećajući na činjenicu da je u postosmanskom periodu došlo do sistematskog uništavanja osmanske kulturne baštine u balkanskim zemljama čemu se tada slaba Turska nije mogla efikasno suprotstaviti, Davutoglu je istakao da je taj proces najdalje otišao u Grčkoj i Bugarskoj. Upravo zbog toga – nastavlja „turski Kisindžer” – neophodno je usredsrediti se na dva temeljna i tradicionalna oslonca osmansko-panturkističke politike na Balkanu: Bošnjake i Albance. Oni predstavljaju osnovnu ljudsku bazu regenerisane turske političke i ekonomske moći, i zbog toga je potrebno sve učiniti kako bi se zadovoljili njihovi politički apetiti. Jaka Albanija i centralizovana Bosna i Hercegovina, kojima treba pribrojati i nezavisno Kosovo, predstavljaju prvorazredni interes za Tursku, imajući u vidu da se jedino tako može suprotstaviti uticaju drugih sila u regionu: ruskom (preko Srba i eventualno Bugara) i nemačkom (preko Slovenaca i Hrvata). Luk koji se sa zapada proteže od Bihaća, preko centralne i istočne Bosne, zatim Stare Raške (Sandžaka), Kosova, Albanije, Makedonije, Kirdžalije do Trakije – predstavlja za Davutoglu koridor od životne važnosti za Tursku. Davutoglu smatra da je srpska namera tokom rata u Bosni i na Kosovu bila da se ovaj koridor preseče, a ubeđen je da je potrebno učiniti sve kako bi se on obnovio. U suprotnom – zaključuje Davutoglu – bosanski muslimani bi bili prepušteni asimilatorskom uticaju Hrvatske, dok bi sandžački muslimani i kosovski Albanci bili prepušteni uticaju Srbije.

O tome koliko je turski spoljnopolitički nastup prema Balkanu ozbiljno osmišljen i projektovan za duži vremenski period svedoči i onaj segment Davutogluove knjige Strategijska dubina koji govori o postojanju triju koncentričnih geopolitičkih krugova, u kojima bi se manifestovao turski uticaj različite dubine i intenziteta. Prvi je tzv. Unutrašnji krug, koji sačinjavaju Kosovo i Metohija (samim tim i Srbija), Albanija i Makedonija; drugi je tzv. Središnji krug, sačinjen od Grčke, Srbije, Bugarske i Bosne i Hercegovine, dok poslednji tzv. Spoljašnji krug sačinjavaju Hrvatska, Mađarska i Rumunija, i on nije od primarne važnosti za Ankaru.

Za Tursku je najvažnije da Albanija i čitav albanski nacionalni korpus što više ojačaju. Ne sme se dozvoliti da Albanija i dalje bude slaba i siromašna zemlja, jer bi u tom slučaju Italija i Grčka osnažile svoje prisustvo u njoj, suzbijajući turske

političke ambicije i regionalne interese. Davutoglu je posebno svestan složenosti i protivrečnosti ukupne problematike albansko-makedonskih odnosa, kao i rizika da njihovo pogoršavanje otvara vrata uplivu grčkog, bugarskog i srpskog uticaja na ovu iznutra politički podeljenu i faktički pocepanu zemlju. Zbog toga – ističe Davutoglu – Turska mora osnažiti albansko-makedonsko državno zajedništvo, i stvoriti sve uslove da Albanci maksimalno koriste svoja ljudska prava u Makedoniji kako bi se očuvao poredak i integritet ove nestabilne države.

U pogledu taktike za drugi geopolitički krug država, tu je najvažnije da Turska na svaki pokušaj upostavljanja tešnje i ugovorne saradnje među njima blagovremeno aktivno odreaguje, i to inicijativom za sklapanje protivugovora kako se ne bi poremetila ravnoteža na štetu Turske i njenih balkanskih šticećenika. Važno je naglasiti da Davutoglu ne dovodi u pitanje osovinu Beograd–Atina. Za njega je to politička činjenica na koju se ne može uticati. Međutim, može se uticati na to da se toj osovini ne priključi i Sofija. On strahuje od te mogućnosti i otvoreno preporučuje što aktivnije preventivno delovanje prema Bugarskoj kako bi se ova više vezala za Tursku. Koliko je Turska bila uspešna na ovom planu može se videti iz činjenice da su svi nerešeni sporovi između Bugarske i Turske (a ima ih dosta) bili nekako zabašureni i gurnuti na margine, kako bi Bugarska bila primljena u Evropsku uniju 2007. godine. Tome je mnogo doprinela i stranka turske manjine u Bugarskoj, čiji je lider Ahmet Dogan gotovo uvek predstavljao poželjenog političkog partnera za sve bugarske političke stranke. Dalje, Bugarska je priznala nezavisnost Kosova, njen predstavnik pred Međunarodnim sudom pravde u Hagu „srčano” je branio pravo Kosova na nezavisnost, a njeni politički prvaci neprekidno ohrabruju albansko-makedonsku saradnju. Nameće se zaključak da Bugarska to čini kako bi i sama izvukla parcijalnu korist iz date geopolitičke situacije na Balkanu, posebno u istočnoj Makedoniji.

Na kraju ovog dela prikaza može se još dodati da velike sile, a na prvom mestu SAD, Velika Britanija, Francuska i Nemačka, nemaju ništa protiv ovakvog spoljnopolitičkog zaokreta Turske. Izgleda da se ni Rusija tome ne protivi, a to pitanje Kina kao da nema uopšte u svom vidokrugu. Često se može čuti mišljenje da je Turska (kao članica NATO) običan regionalni poslušnik SAD i Velike Britanije, koji ne radi ništa drugo nego samo ispunjava njihove političke zahteve, a da zauzvrat dobija pravo da „uspostavlja red i mir u svom dvorištu”. To možda tako izgleda samo na prvi pogled, ali je daleko od prave istine. Tačno je da Turska uvažava političke interese i zahteve anglo-saksonskih zemalja, ali je istovremeno spremna i da im se suprotstavi ukoliko to zahtevaju njeni sopstveni strateški politički interesi. Turska ih nikada neće žrtvovati da bi ugodila svom pokrovitelju s druge strane Atlantika. U tom kontekstu bi trebalo i tumačiti neke izuzetno zanimljive političke manevre turske vlade, koji su neprijatno iznenadili SAD: povlačenje svog ambasadora iz Vašingtona „na konsultacije” zbog usvajanja rezolucije u američkom Kongresu kojom je progon Jermena u Turskoj za vreme Prvog svetskog rata ocenjen kao genocid; zatim, zaoštavanje odnosa sa Izraelom povodom ugrožavanja položaja Palestinaca u pojasu Gaze; davanje podrške

predsedniku Irana Mahmudu Ahmadinežadu (inače otvorenom američkom neprijatelju), te pristupanje gasnom aranžmanu sa Rusijom „Južni tok”. Sve ovo potvrđuje da Turska teži da samostalno vodi svoju spoljnu politiku, te da bi takav njen nastup trebalo očekivati i u bliskoj budućnosti...

Miroslav Svirčević

3. Darko Tanasković: VELIKI POVRATAK TURSKE? Neoosmanizam ili Islamizam / Beograd: Službeni glasnik, 2015.

Preuzeto sa sajta: <http://www.slglasnik.com/гласник-препоручује/велики-повратак-турске>

Knjiga VELIKI POVRATAK TURSKE? Darka Tanaskovića, najuticajnijeg srpskog islamologa, otkriva koje su namere Turske na Balkanu, pretili povratak islamizma i otomanske imperije, koja je prava istina o „Arapskom proleću“.

Cilju koji treba ostvariti do 2023, stogodišnjice Ataturkove Republike, kad bi Turska, kao članica EU, trebalo da postane jedna od deset privredno najjačih zemalja sveta, 2012, na „istorijskom“ kongresu AKP, obznanjujući (svima poznatu) nameru da se kandiduje za predsednika republike, Erdogan dodaje još jednu futurističku projekciju turske veličine – 2071. godinu, hiljadugodišnjicu čuvene bitke kod Manzikerta, u kojoj je seldžučki sultan Alp Arslan porazio vizantijskog cara i pobedonosno krenuo u osvajanje Male Azije. Savremeni „sultan“ je pozvao omladinu AKP da svoje revnovanje idealno upravi ka toj godišnjici sveturske slave. Tokom kampanje za lokalne izbore 2013, Erdogan je, ocenivši valjda da je vremenski razmak među njima prevelik, između 2023. i 2071. godine umetnuo još jedan simbolički datum – 2053, kad se navršava šest vekova pada Konstantinopolja u osmanlijske ruke, što bi takođe trebalo da postane veliko crveno (ili zeleno?) slovo u kalendaru budućnosti koju će AKP ispisati u hiljadugodišnjoj turskoj povesnici.

Preuzeto sa sajta: <http://www.novipolis.rs/sr/kultura/29623/turska-pod-lupom.html>

Turska pod lupom

Darko Tanasković, Veliki povratak Turske?

Kada je 2010. godine, naš orijentalista Darko Tanasković (1948) objavio studiju o savremenoj Turskoj i njenim geopolitičkom pretenzijama – „Neoosmanizam: doktrina i spoljnopolička praksa“, verovatno da ni sâm nije očekivao da će

njegova knjiga da doživi čak tri izdanja za pet godina, i to u vrlo respektabilnim tiražima, neuobičajenim za njen sadržaj i veličinu srpskog tržišta (prvo izdanje – 10 hiljada primeraka, treće izdanje – 15 hiljada). Po obrazovanju orijentalni filolog (predavač turskog i arapskog jezika), Tanasković se već duži niz godina u našoj sredini prepoznaje po knjigama posvećenim fenomenu islama u njegovim različitim dimenzijama – kulturnoj, političkoj i civilizacijskoj. U našoj zemlji, s obzirom na Tanaskovićevo znanje turskog jezika, i njegov ambadorski staž u Turskoj u periodu punom izazova (1995–1999), sigurno nema kompetentnijeg stručnjaka za tu zemlju i njenu politiku.

Treće izdanje „Neoosmanizma“ pod naslovom „Veliki povratak Turske?: Neoosmanizam ili Islamizam“, prošireno je poglavljem „Turska jesen arapskog proleća“ u kojem Tanasković ispituje kako su se neoosmanistička spoljnopolitička teorija i praksa pokazale u suočavanju sa nizom prevrata, potresa i revolucija na Bliskom istoku, poznatijim pod imenom „arapsko proleće“. Tanasković pod neoosmanizmom podrazumeva tursku spoljnopolitičku platformu koju čini više slojeva, ali i (geo)političkih vektora. Kako ističe, neoosmanizam je „ideološki amalgam islamizma, turkizma i osmanskog imperijalizma“ (str. 28).

Pored pojmovnog određenja neoosmanizma, Tanasković u svojoj knjizi pruža i njegovu genezu, uočavajući sposobnost njegovih nosilaca (Ozala, Erbakana, Gula, Erdogana) da se prilagode uslovima, sačekaju povoljniji trenutak, prikriju svoje prave namere, i u pravo vreme sprovedu svoje zamisli. Osvrćući se na istoriju turske republike, Tanasković je zapazio, da je svako od potonjih Ataturkovih naslednika, namerno ili ne, doprineo urušavanju laičkog nasleđa osnivača savremene Turske, čak i oni lideri, poput generala Evrena, kojima je kemalizam bio i ostao neupitni ideološki obrazac. Zasićenost laicizmom starog kova, opipljiv ekonomski napredak, reafirmacija tradicionalnih islamskih vrednosti, ne samo u Turskoj, već u muslimanskom svetu uopšte, doprineli su političkoj dominaciji islamista već više od jedne decenije.

Svakako, najveću pažnju, Tanasković posvećuje delovanju neoosmanske paradigme u međunarodnim odnosima. U poglavlju pod nazivom „Globalne koordinate neoosmanizma“, Tanasković analizira odnose Turske sa četiri globalna aktera na svetskoj sceni – SAD, EU, Rusijom i Kinom. On opisuje i analizira turski spoljnopolitički nastup proteklih desetak godina, sva njegova lica, meandriranja i kontradiktornosti. Takođe, Tanasković ukazuje i na doktrinarni oslonac turske spoljne politike – obimnu (oko 500 strana) geopolitičku studiju turskog ministra spoljnih poslova i premijera Ahmeta Davutoglua „Strategijska dubina“ u kojoj su detaljno razrađene sve bitnije pretpostavke novog turskog delovanja na međunarodnoj sceni. U tom kontekstu, Tanasković skreće pažnju čitalaca i na opipljivo političko, ekonomsko, diplomatsko i obaveštajno delovanje Turske na Balkanu, i na njenu skoro bezrezervnu podršku lokalnim muslimanskim zajednicama (tzv. Bošnjacima i Albancima) u realizaciji njihovih teritorijalnih i državotvornih ambicija.

Konačno, u poglavlju kojim je Tanasković proširio ovo treće izdanje svoje knjige, analiziraju se dometi neoosmanske koncepcije u okolnostima velikih previranja na Bliskom istoku. Autor primećuje, da je posle početnog oduševljenja u nekim arapskim zajednicama, popularnost Turske ubrzo počela da se topi nakon što je spoznata nedoslednost njene politike, i na kraju krajeva, njena drugostepena uloga u poređenju sa uticajem SAD, pojedinih zapadnoevropskih država ili bogatih sunitskih zalivskih monarhija. Tanasković dobro primećuje kada kaže, kako se na početku svake krize Turska protivi stranim intervencijama, da bi se docnije, iz straha da izgubi ulogu aktivnog učesnika, ipak priključivala vojnim dejstvima na strani saveznika iz NATO-a, i njihovih partnera iz regiona (Saudijska Arabija, Katar) (str. 185). Prema njegovoj proceni, turski prestiž je naročito stradao usled neprincipijelnog svrstavanja uz sunitsku opoziciju u Siriji, čime je Turska protiv sebe okrenula lokalne šiite i Iran. Sveukupno, u dešavanjima tzv. arapskog proleća, Turska se, i pored nekih taktičkih uspeha, nije dobro snašla, a svoje šanse da zaista postane regionalni muslimanski lider, svela je na minimum.

Tanasković piše razumljivo, argumentovano i sa pozivanjem na relevantne izvore (na turskom, engleskom, franuskom, italijanskom i ruskom jeziku). Njegov pristup je analitičan i oprezan, tako da je njegova knjiga lišena senzacionalizma, apokaliptičkih tonova i „velikih otkrića“. I izdavač *Službeni glasnik* zaslužuje pohvale jer prepoznaje autentično politikološko štivo, koje potom objavljuje u znatnim tiražima, pristojno oprema i distribuira do svakog zainteresovanog čitaoca.

Nebojša Vuković

4. Mirko Kovač: GUBILIŠTE / Beograd: Samizdat, 2015.

Preuzeto sa sajta:

<http://samizdatb92.rs/189d387a-6c33-4325-929d-8cdc93a0e4b1/Gubiliste.aspx#.V44IExLNS2A>

Gubilište je prvi roman Mirka Kovača, prvi put objavljen 1962. godine. Osparavana i hvaljena, ova knjiga je pisca odmah učinila kontroverznim i obeležila ga, jer je roman izazvao politički skandal: vizija tada dvadesetčetvorogodišnjeg pisca bila je duboko pesimistična i nije se uklapala u estetiku socijalističkog nadahnuća.

Sada već književni klasik, ovaj roman se ponovo nalazi pred čitaocima, sa predgovorom pisca namenjenim novom srpskom izdanju ove knjige. Na trenutak java, na trenutak san, *Gubilište* nas vodi kroz košmaran odnos uspomena iz ranog detinjstva i mladićkog života. Tako istovremeno lebdi u različitim vremenima – evokacijom detinjstva (prošlost), putovanjem sporim vozom kroz bespuće (sadašnjost) i begom pred zmijom i smrću (budućnost). Moderno napisan, kao

neobično komponovana proza, puna unutrašnje napregnutosti, ozbiljnosti i težine, ovaj roman ima mnoštvo metafora i simbola utkanih u mrežu priče...

Preuzeto sa sajta:

<http://bodinmc.blogspot.rs/2012/12/o-romanu-gubiliste-mirka-kovaca.html>

O romanu „Gubilište”, Mirka Kovača

Kada uzmemo ovu knjigu u ruke, prvo primijetimo riječi *Mirko Kovač*. Rođen je u Petrovićima, u Crnoj Gori, 26. decembra 1938. Studirao je na Akademiji za pozorište, film i režiju u Beogradu. Napisao više romana, zbirki, pripovjedaka, TV-drama, eseja, filmskih scenarija. Nakon toga zastajemo kod riječi *Gubilište*. Tu Mirko Kovač prestaje, a počinje roman. Gubilište je pojam koji ne budi nikakvu lijepu misao, riječ koja asocira na vapaj, krv, kraj. Ljudi ne vole da govore o tome, svi su svjesni da nema glave koja nema svoje gubilište za vratom – tako je oduvijek bilo. Zbog čega, onda, baš ta riječ? Odgovor se nalazi sa druge strane korice.

Gubilište je granica između ovoga života i nečega, odnosno ničega, sa druge strane. Nema žive osobe koja pouzdano može znati šta nas čeka nakon završetka života koji trenutno živimo. Neki ljudi strepe da nema ničega, neki, naime, strepe da nečega ima, neki strepnju zamijene nadom, neki nadu prodaju za zadovoljstvo, a brige o „onom svijetu“ ostave da ih rješavaju nakon smrti... Veliki broj ljudi i ne razmišlja o tome (barem ne većinu života), i rijetki su trenuci kada se čovjek sasvim posveti razmišljanju o tome šta ili ko ga čeka kad ga svi isprate. Gubilište je posebna priča. Kada čovjek dođe na svoje gubilište, kada mu postane jasna bezizlaznost situacije, kada shvati da mora da pođe, tada se iskreno zainteresuje ima li čega tamo, jer ovdje uskoro neće biti ni njega. I tada opet strepi da tamo neće biti ničega, ili da će nečega biti, uglavnom zavisno od toga je li zaslužio da bude tu, na gubilištu. Tada se čovjek sjeti nekih Isusa, Muhameda, Peruna i Krišni, tada nađe vjeru u sebi ili je izmisli, ili zažmuri i napregne se da ubijedi sebe da su sve te priče o zagrobnom životu samo izmišljotina, jer, nije u redu da ga kazne ovdje da bi otišao da bude kažnjen. Nikada Mateja, Luka ili Muhamed nijesu toliko ljudi doveli do stanja kada ih iskreno grije unutrašnja vatra vjere, koliko je to pošlo za rukom bogougodnom Vješalu, prepodobnoj Giljotini, uniformisanim arhangelima sa puškama spremnim da za tek nekoliko sekundi uliju vrelu vjeru svakom iskrenom pokajniku, kome će, ubrzo nakon smrti, grijesi biti oprošteni. Ne treba, dakle, da nas čudi činjenica što se u ovoj knjizi toliko govori o vjeri, sa više aspekata, što se preispituje religija i pristup istoj, što se toliko puta pominju i zvjeri i zmije i pakleni stvorovi sa jedne strane, i anđeli, crkva i proroci sa druge. Pa, o čemu bi se drugo razmišljalo na gubilištu sem o tome, i zašto bi i u *Gubilištu* bilo drugačije? Ovaj naziv, osim toga što simbolički oponira motivima života i sunca, predstavlja i svojevrsno uputstvo kako čitati roman!

Zanimljivo je da, nakon što smo se upoznali sa imenom autora, malo iznad i malo prije naziva romana, isto tako, malo kasnije, bivamo upoznati sa drugim

autorom, nigdje potpisanim, nigdje imenovanim, ali prisutnim i izvjesno aktivnim. Ova situacija nam omogućava da pristupimo interpretaciji i analizi djela na neuobičajen i drugačiji način, što je i red kada je u pitanju drugačije i neuobičajeno djelo. Najprije se posljedice autorskog udvajanja ogledaju na jezičkom planu. U prvoj verziji romana je govor koji je korišćen pri stvaranju netipičan i za kraj u kojem se radnja dešava i za autora, što je manje bitno, jer autor živi u svojem svijetu a likovi u svojem, pa mogu da pričaju kako žele, dok je koautor to ispravio i objasnio zašto je to uradio, pa sada imamo dva autora slične frazeologije uklopljene u jednu koja se uzdiže iznad obje njihove. To odvaja ovo djelo od većine ostalih, i oneobičava ga, ako ne više od toga, a onda makar toliko da nastavimo sa čitanjem. Dakle, djelo je autorefleksivno, skreće pažnju na sebe i zadržava je, što je, zapravo, i suština djela – većini pisaca nije ni stalo ni mило da napišu djelo koje neće nikoga zanimati, nego čak i odbijati od daljeg čitanja. Nažalost, većina ipak napiše takva djela, no to nije predmet ovog rada.

Sljedeći problem jeste određivanje pripovjedačke situacije. Naime, kada uzmemo roman, prvi utisak je da se ispred nas nalazi djelo u kojem je aktivirana pripovjedačka situacija u prvom licu. Istina, ali: u prvom licu množine! *Wir-Erzählung*, možemo reći. Postoje dva autora, što rezultira drugačijim tipom naracije, drugačijim pristupom pripovijedanju, ne u odnosu jednog autora sa drugim, već u odnosu ovog djela i većine drugih. Negdje se nailazi na manje nedosljednosti koje ćemo kasnije pomenuti, ali uglavnom se sriječemo sa homogenim pripovijedanjem dva autora. Ništa manje od maestralnog. Ipak, i da je jedan autor, opet ne bismo mogli govoriti isključivo o pripovjedačkoj situaciji u prvom licu, jer ima elemenata koji ukazuju na to da ovaj je ovaj roman zapravo roman sa kombinovanom pripovjedačkom situacijom. Lik-narator povremeno postaje personalni medij, uvodi nas u svoj um i ne pripovijeda nam više, nego kao da zajedno sa njim gledamo dešavanja koja se odigravaju. Takođe, u skladu sa tim se smjenjuju solilokviji i unutrašnji monolozi. U nekim segmentima, kada se govori o osjećanjima ili se opisuju pojedine scene, zauzima se druga pripovjedačka pozicija, pa možemo govoriti i o auktorijalnom pripovijedanju, jer se čini da autor ne učestvuje u dešavanjima, već posreduje između čitalaca i likova. Dakle, govorimo o specifičnoj, složenoj pripovjedačkoj situaciji i o višefunkcionalnom liku-reflektoru, koji posmatra, opisuje, biva opisivan i posmatran. Dakle, ako bismo pristupili ovom djelu koristeći Ženetovu klasifikaciju, ne bismo mogli da kažemo kakvo je ovo djelo, jer ima elemenata homodijegezisa i heterodijegezisa, ekstradijegetičkog i interdijegetičkog pripovijedanja, ali recimo da prevladava kombinacija interdijegetičkog pripovijedanja i homodijegezisa.

Najveći je problem što se ne može govoriti o ovom romanu konstantno konkretno, jer bismo morali da se odlučimo za jednu verziju od dvije koje postoje, a to bi bio gubitak, bez obzira na to za koju bismo se odlučili, a komparacija ove dvije verzije bi zahtijevala mnogo više vremena i prostora nego što to jedan rad ovog tipa dozvoljava. Zato smo prinuđeni da se krećemo unutar poklapanja prve i druge verzije, povremeno ukažemo na neke razlike među njima i govorimo uopšteno o karakteristikama Gubilištâ.

Organizacija vremena i prostora unutar svake romaneskne strukture direktno zavisi od uspostavljene pripovedačke situacije i vezana je za sistem prostorno-vremenskih tačaka gledišta koja se koriste u posredovanju narativne zbilje.1[1]

Hronotop je u ovom romanu zaista zanimljiv i to iz više razloga. Prije svega, vrijeme i prostor se uglavnom prikazuju subjektivno, onako kako ih percipira narator, premda nailazimo i na druge posmatračke aspekte, što je uslovljeno i pripovjedačkom situacijom. Ne možemo reći, sa druge strane, da je vrijeme takođe i sinhrono, česte su retrospekcije, deskriptivne pauze a ne možemo zapostaviti ni scenu kada na sahrani oca lika-naratora prisutni pričaju praktično simultano o njemu i njegovoj smrti. Sve ovo po potrebi ubrzava i usporava ritam. Takođe, u retrospektivi se sriječemo uglavnom sa spoljašnjim analepsama, s obzirom na to da lik-narator evocira uspomene na događaje koji su davno završeni. Međutim, ako uzmemo u obzir da, nakon saznanja o očevoj smrti, lik svoja sjećanja povezuje u jednu cjelinu koja završava njegovom sviješću o očevoj smrti i sahrani na koju ide, možemo reći i da je pred nama unutrašnja analepsa, pošto se retrospektiva završava na toj sahrani na kojoj se stvaraju preduslovi za razvoj priče koja kulminira bijegom i nedobijegom od zmije. Autor se takođe služi i prolepsama, jer, onako kako njegov otac predviđa svoju smrt, on pominjanjem zmije i prašine, koje osim ove funkcije imaju i simboličku funkciju i funkciju lajt-motiva, on nagovještava svoju. Tako možemo govoriti o izvrsnoj simbiozi vremena, poigravanju prošlošću, sadašnjošću i budućnošću. Međutim, kada govorimo o hronotopu, moramo ukazati na neke nedosljednosti, takođe vezane za vrijeme više negoli za prostor. Konkretno, većinom zbog teksta dodatog u drugoj verziji romana, nailazimo na vremenske nesuglasice. Otprilike, možemo reći da se radnja odvija od kraja devetnaestog do (približno) sredine dvadesetog vijeka, međutim, na samom početku, kada narator govori o tome kako i zašto je dospio u zatvor, pominje delikte koji nijesu bili kažnjivi u to vrijeme (konkretno možemo govoriti o nenasilnoj defloraciji) ali i o modernim sudovima, onako kako pominje da je rođen u situaciji kada se nad njegovom kolijevkom u Hercegovini razvijala crnogorska zastava, zastava Petrovića, što nas navodi da vežemo taj period za vrijeme do 1918. godine jer je tada dinastija Petrovića svrgnuta, a kralj Nikola je zadobio podršku Hercegovaca svojim bitkama protiv turskih snaga na teritoriji Hercegovine koja se graničila sa Crnom Gorom, što objašnjava zašto se razvijala crnogorska zastava. Međutim, tu se ne prekida niz nepodudarnosti: sa jedne strane se govori o poodmaklom dobu komunističke vladavine, što zaključujemo po više osnova (pruga, moderni vozovi, špijuni koji vrijebaju svaku riječ protiv vlasti i ideologije) ali narod velikim dijelom odlazi u crkve i priča otvoreno o vjeri, što je u to doba bilo uglavnom nepojmljivo. Takođe, autor opisuje moderan voz sa natpisima upozorenja, držačima za prtljag i toaletom sređenim u mjeri u kojoj to može biti u jednom vozu, ali govori o tome kako mu varnice iz lokomotive udaraju u prozor, dakle, govorimo o starom vozu, sa parnom lokomotivom, koji je jedva imao

---

sjedišta-klupe, i ako uzmemo u obzir da govorimo o periodu dok komunistička partija još nije preuzela vlast, jer, kako rekosmo, ljudi i dalje nesmetano i masovno odlaze u crkve (pod zastavom Petrovića), nije bilo pomena o natpisima kakvi su *Ne naginji se kroz prozor!* i slično, ili o nečemu više od rupe u toaletu, a ne o vodokotliću čija uzica za povlačenje vode služi Starcu da se objesi. Naravno, kada govorimo o vozu i o polasku glavnog lika iz bilećkog zatvora i njegovom kretanju ka rodnom kraju gdje će prisustvovati sahrani, ne možemo zanemariti hronotop putovanja i hronotop susreta, jer je mnoštvo likova koje on na svojem putu srijeće (Isidor, Starac, Badema, Aleksa, hafiz).

Govoreći o likovima i njihovom modelovanju, moramo uzeti u obzir činjenice do kojih smo došli do sada: govorimo o neobičnom romanu, sa neuobičajenom pripovjedačkom situacijom, sa oneobičenim hronotopom. Ne možemo onda očekivati ni svakodnevnne, obične likove. Ne bi trebalo da nas čudi devijacija glavnog lika koji osjeća strast prema deformisanim i bolesnim ženama, ne bi trebalo da nas čudi ni Bademino ponašanje i njena moć da objedini u sebi vjernicu i ženu koja prodaje svoje tijelo, ni otac pripovjedača, jurodivi koji je do te mjere bio ubijeden u svoje proročke sposobnosti i u svoju potrebu i dužnost da propovijeda istinu da je čak imao i svoje odijelo za te potrebe, proročko odijelo, ne bi trebalo da nas čudi ni ponašanje i karakterisanje likova koji pripadaju kolektivu. Inače, kada govorimo o likovima koji pripadaju kolektivu, imamo priliku da ih sretnemo više puta i u razim oblicima, tokom razvoja radnje i toka događaja. Tako imamo rulju koja, sa popom na čelu, omalovažava, pljuje i bije proroka, protjeruje ga iz crkve i naziva ga pogrdnim imenima, đavolom i šejtanom, izopštavaju ga iz svoje zajednice... Ne smijemo izostaviti ni kolektiv u vozu, gdje se može govoriti o slozi jedino kada se u blizini nalazi organ izvršne vlasti ili neki žbir od kojeg prezaju, inače se u skoro svakoj riječi koja je izgovorena u tom vozu osjeća zajedljivost, provokacija, revolt, gnijev, netrpeljivost, netolerantnost, i želja za svađom, pa i obračunom. I na sahrani postoji kolektiv, ovaj put nešto složniji, ali ipak sa različitim mišljenjima i shvatanjima, onako kako uvijek i biva čak i van romaneskne zbilje. Realno je prenijeta slika sahrane, kao ikonički znak, proširujući taj hronotop do nivoa opšteg mjesta, do motiva na koji nailazimo i u stvarnom životu u skoro svim mjestima na teritoriji koju su naselili Sloveni, uvijek nailazimo na ljude koji bolje znaju kako je pokojnik umro i od njega i od onih koji su prisustvovali njegovoj smrti, i na one koji omalovažavaju pokojnika, znajući da njih neće niko uzdizati, onih koji u svakoj smrti vide priliku da se počaste čašicom i zalogajem. Svaki lik koji se izdvaja iz te mase je modelovan sa pažnjom i ponaosob, što se ogleda u njihovim osobinama, stavovima ali i u frazeologiji, koja uključuje turcizme, visoki i intelektualni stil, vulgarizme ili estetski probrane riječi, po potrebi. Pošto smo pomenuli individue i kolektiv, moramo zadržati pažnju i na sličnostima, odnosno razlikama između individualne i kolektivne svijesti i granice među njima, koja nije baš na svakom mjestu jasna. Primjera radi, ako govorimo o svijesti naroda koji u prvom dijelu romana osuđuje proroka kao o kolektivnoj svijesti, i svijesti naratora o njemu kao proroku i ocu, jasno je odrediti da tu nema nikakvog poklapanja u stavovima, jer, i kada se učini da neko iz kolektiva istupi da

ga brani on to ne čini više od riječi da je on šejtan za sebe pa ga treba pustiti ili slično. Čak i kada se obistine proročke tvrdnje, prorok biva omalovažavan i napadan, dok njegov sin sve to shvata na drugi način i poštuje ga. Međutim, nigdje nije data impresija njegove ćerke. Takođe, u slučaju navedenom ranije, radi se o homogenom kolektivu (makar je tako opisan), dok u vozu svjedočimo kolektivu kojem se i ne može odrediti shvatanje jer su heterogeni i vjerski i u edukativnom i političkom smislu... Tu se lik-pripovjedač djelimično i slaže sa njima, ali se nekada i ne slaže. Zato kažemo da granica između kolektivne i individualne svijesti nije uvijek jasna i negdje nailazimo na poklapanja, premda je granica manje ili više jasna kada je riječ o odnosu prema proroku. Autor čak i poziva na jedinstvo kolektiva i pretpostavljanje kolektivne svijesti individualnoj:

Neka narod podigne glave, svi, ne pojedinačno i ne prema vjeroispovijesti, nego baš svi neka gledaju tamo gdje je nekad izlazilo sunce.2[2]

Roman *Gubilište* tipološki određujemo kao postmodernističko djelo. Evidentni su elementi praćenja toka svijesti, težnja ka ostvarivanju bremenitosti misli i poruke, mada se prepliću i nihilizam, bogobojažljivost, ali i usmjeravanje na čovjeka i negacija religije. Karikiraju se crkvena i komunistička dogma. Prisutni su i elementi iracionalnog što upućuje na nadrealizam (recimo, kada zmija svjesno juri lika u namjeri da ga ubije a narod navija i ne pokušava da ga odbrani, ili kada sunce neprestano grije izuzetno visokom temperaturom, toliko da se i metal topi). Na momente prepoznamo, uglavnom u dijalogu ili u mjestima sa izrazito ikoničkim znakom, približavanje dramskom kodu. Na to upućuje i kompozicija djela čije se 34 glave mogu podijeliti u pet cjelina koje odgovaraju dramskom kodu: uvod koji govori o djetinjstvu pripovjedača i stanju u kojem se nalazi trenutno, zaplet, koji pokazuje njegovu emotivnu vezu sa ocem i patnje njegovog oca koje su uticale da se pripovjedač formira takvim kakav jeste, kulminacija se može vezati za očevu smrt, peripetija za odlazak na pogreb i naratorova promišljanja o smrti i rasplet, koji, naravno, opisuje bijeg od zmije i smrt samog naratora. Inače, imamo i ikoničkih znakova, preslikavanja, i indeksnih znakova i simbola koji se javljaju kao motivi i lajtmotivi (nebo, koje je u ovom romanu zapaljeno, Sunce, inače simbol života, ovdje je u funkciji mučitelja i dželata, prašina, koja uz sparinu dodatno pojačava uticaj suvog, vatre i sl.) Većina simbola je motivisana *Biblijom*, koja je i prototekst romanu *Gubilište* i iz koje su izvučeni lajtmotivi, i to uglavnom iz *Jovanovog otkrovenja*, iz *Apokalipse* – gubilišta nad gubilištima. Prisutni su svi elementi: zemlja, vatra, voda, vazduh i metal, ali suprotstavljeni jedan drugom – vode nema zbog vrućine, vazduh se jedva guta od gustine izazvane žegom, zemlja puca, metal se topi, sve je potčinjeno jari koja je pritisla svijet. Autor smjelo kombinuje folklor kroz tužbalice i obilježja narodnih nošnji, književnu teoriju uvodi stilskim obilježjima, kontrastima, metaforama, ekstralingvističkim znakovima, opisima, aktivira olfaktornu, taktilnu i vizuelnu percepciju, (opisuje, recimo, Bademin miris), mijenja aspekte, igra se vremenima... Izražen je semantički sloj, jasne su poruke djela a nekada su namjerno i izdvojene,

---

ali i sloj zvuka, auditivni, jer je stil koji Kovač upotrebljava često izrazito zvučan, naročito u tužbalicama, zvuku zvona ili molitve, promulgaciji pred propovijedanje i slično, ali bijeg od zmije i veze sa hronotopima onostranog, upućuju i na sloj metafizičkih kvaliteta, opisi nekih stvari na sloj prikazanih predmetnosti, kojih nije mali broj, a i shematizovanih aspekata, sa obzirom na to da imamo različite pripovjedačke situacije. Tako je ovo djelo dotaklo sve elemente slojevitosti po Ingardenovoj podjeli.

[1] Tatjana Bečanović

Peko Minić

[2] Mirko Kovač

6

ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА

**ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА У БИБЛИОТЕЦИ УПРАВЕ ЗА
ПЕРИОД ЈУН–ЈУЛ 2016. ГОДИНЕ**

1. ИСЛЕДНИК
Драган Великић
Београд: Лагуна, 2016.
2. ЛЕЖАЊЕ НА КАУЧУ
Ирвин Д. Јалом
Београд: Нова књига плус, 2015.
3. ЛЕЧЕЊЕ ШОПЕНХАУЕРОМ
Ирвин Д. Јалом
Београд: Плато, 2007.
4. НЕСПОРАЗУМ У МОСКВИ
Симон де Бовоар
Београд: Лагуна, 2015.
5. О МИШЕВИМА И ЛЈУДИМА
Џон Стајнбек
Београд: Лагуна, 2015.
6. ЗАШТО ПСУЈЕМ
Ведрана Рудан
Београд: Лагуна, 2015.
7. ЗНАМЕЊЕ АНЂЕЛА
Дејан Стојиљковић
Београд: Лагуна, 2013.
8. РИБА У ВОДИ
Марио Варгас Љоса
Београд: Лагуна, 2015.
9. ИНФЕРНО
Ден Браун
Нови Сад: Соларис, 2014.
10. ХИЉАДУ ЧУДЕСНИХ СУНАЦА
Халед Хосеини
Београд: Лагуна, 2008.